

Sumqayıt hadisələri 1988

Dövri mətbuat 2010-cu il

M ü n d ə r i c a t

- ❖ Müşfiq Zülfiqar. Fevralın 28-dən 29-na keçən gecə S. 2
- ❖ Elçin Qaliboğlu. Sumqayıt hadisələrini
Moskva ermənilərlə birgə təşkil etmişdi S. 4
- ❖ Qüdrət Məlikov. Düşünülmüş erməni fitnəkarlığı S. 7
- ❖ Akif Əliyev. Sumqayıt erməni məkrinin növbəti ünvanı idi S. 11
- ❖ Rəşad Cəfəri. Sumqayıt hadisələri SSRİ rəhbərliyinin
"xeyir-duası" ilə ermənilərin həyata keçirdiyi təxribatdır S. 14
- ❖ Dövlət Arxivinin Sumqayıt filialında sərgi
"Sumqayıt hadisələri – 1988-ci il" S. 16
- ❖ Sumqayıt hadisələrinin planını cızanlar və
icraçılar kimlər olub S. 18
- ❖ Həsənbala Sadıqov. İkili standartların girovuna çevrilmiş
gerçək soyqırımı və "soyqırımı" şouları S. 27
- ❖ Bəxtiyar. "Azərbaycan ziyalısı heç vaxt millətlərarası
qarşıdurma yaratmayıb" S. 33
- ❖ Ermənilərin silahı özlərinə tuşlanır S. 34
- ❖ Orxan Rafiqoğlu. "Ermənilərin Sumqayıtda qanlı
aksiyaları" kitabının təqdimatı S. 38
- ❖ "Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası" kitabının
təqdimat mərasimi keçirildi S. 40

Fevralın 28-dən 29-na keçən gecə

Sumqayıt hadisəsi öz mahiyyətinə görə global hadisə olub, beynəlxalq səciyyə daşıyır. Xəzərin sahilində yerləşən gənclik şəhəri SSRİ-nin dağılması üçün bir vasitə idi. Böyük bir imperiyanın süqutunu arzulayan xarici institutlar, kəşfiyyat idarələri marksizm-leninizm ideyalarını özündə təcəssüm etdirən Sovetlər ölkəsinin bünövrəsinə partladıcı maddə qoydular və bu partlayış özünü Dağlıq Qarabağda nümayiş etdirdi. Böyük dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların transmilli korporasiyaların planlaşdırdığı dağıdıcı aksiyanın ilk əks-sədası Sumqayıtda baş verdi və zəncirvari reaksiyaya çevrildi. Bu gün böyük demokratiya, sərhədlərin toxunulmazlığı insan hüquqları haqqında siyasətçilər, politoloqlar, sosioloq-dinçilər hadisənin əsl mahiyyətinə varmaq belə istəməzlər. Gündəlik həyatımızda 20 Yanvar, Xocalı, Laçın, Şuşa və başqa işğal olunan bölgələr haqqında çox danışılır. Bəs Sumqayıt? Sumqayıt hadisələrinin yaranma tarixi, kökləri, təşkilatçıları, icraçıları, maliyyələşdirən qüvvələr, idarə edən mərkəzlər –bütün bunlar nə vaxt ifşa olunacaq?

1985-ci il ölkədə (SSRİ-də) yenidənqurma siyasəti bir çox xalqların gözlərini açdı. Təhriş olunmuş dünənimizi, keçmişimizi bütün çılpalığı ilə gördük. Ölkədə ictimai-siyasi proseslər sürətlə inkişaf edirdi. Meydan siyasətçilərinin sayı artmaqda idi. Xarici kəşfiyyat mərkəzləri, konqresmenlər Sovetlər ölkəsində demokratiyanın inkişafına kömək etmək pərdəsi altında öz dağıdıcı funksiyalarını məharətlə həyata keçirirdilər. Onlar ayrı-ayrı demokratları müdafiə edir, maliyyələşdirir, yeri gəldikdə isə satın alırdılar. Öz dağıdıcı mövqelərini möhkəmlətmək üçün milli münasibətlər real variant idi. Yüzə yaxın millətin və xalqın nümayəndələrini təmsil edən Sovetlər ölkəsində milli ədavət salmaq böyük iğtişasa səbəb ola bilərdi. Belə kütləvi iğtişaslar isə yenidənqurma elan olunduqdan sonra baş verdi. 1986-cı il Alma-Ata, 1988-ci il Sumqayıt, 1989-cu il Tbilisi, 1990-cı il Bakı, 1991-ci il Vilyus hadisələri milli şüurda dəyişiklik etdi.

Amerikanın sabiq prezidenti Ronald Reyqan, İngiltərənin sabiq baş naziri Marqaret Tetçer Sovet İttifaqının dağıdılmasında M.Qorbaçova hər cür köməklik edirdilər. Ermənilər də bu situasiyalardan lazımca yararlanaraq Dağlıq Qarabağ problemini yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün kifayət qədər siyasi və sosial baza yaratmaq fikrinə düşdülər. Tezliklə Dağlıq Qarabağda emissarlar görünməyə başladılar. Onlar vilayətin fəalları arasında görünür, təbliğat aparır, Moskvanın onları dəstəklədiklərini geniş izah edirdilər. Ermənilər öz ərazilərində yaşayan azərbaycanlılara təzyiq göstərməyə başladılar. Əsgəranda iki azərbaycanlı ermənilər tərəfindən öldürüldü. Sumqayıta çoxlu qaçqın gəldi. Sonralar məlum oldu ki, aralarında erməni "saqqallıları" da çox imiş. Konflikti kulminasiya nöqtəsinə çatdırmaq üçün niyə məhz Sumqayıt seçilmişdir? Bizim fikrimizcə obyekt ermənilər tərəfindən doğru seçilmişdi. 260 min əhalisi olan Sumqayıtda yaşayanların əksəriyyəti gənclərdən ibarət idi. Onların çoxu respublikanın müxtəlif rayonlarından axışmış gəlmişdilər və valideyn nəzarətindən çox-çox uzaq idilər. Belə gənclər hər bir təxribata aldana bilərdilər və hadisələrin gedişi də bunu sübut elədi. Sumqayıt hadisələrini törətməklə erməni ekstremistləri bütün dünyaya car çəkmək istəyirdilər ki, azərbaycanlılar erməniləri dinc yaşamağa qoymur, onları fiziki və mənəvi cəhətdən məhv etmək istəyirlər. Həmin günlər ərəfəsində ermənilərin kütləvi şəkildə Sumqayıtdan getmələri, əmanət kassalarından pulları çıxartmaları və s. hərəkətləri baş verəcək hadisələrin ermənilərə məlum olduğunu göstərir. Maraqlı fakt ondan ibarətdir ki, İsveçdən gəlmiş Artəşes Qabrielyan öz videokamerası ilə həmin günlər Sumqayıtın küçələrində nə gəzirdi? Deməli, Sumqayıt hadisələri qabaqcadan planlaşdırılmışdı.

Milliyyətçə erməni olan Artəşəş Qabrielyan Sumqayıtda lentə aldığı hadisələrə belə ad qoymuşdu: “Bizi başkəsənlərdən xilas edin”. Film xaricdə fəaliyyət göstərən erməni mərkəzləri üçün nəzərdə tutulmuşdu. Aydınır ki, Qabrielyanın çəkdiyi film yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan xalqını dünyaya qaniçən bir millət kimi tanıtdırmaq məqsədi güdüdü. Bu hadisələrdən sonra böyük təbliğat kompaniyası başlandı. Ermənilərə qarşı yönəldilən ”genosid” xarici mətbuat səhifələrində özünə geniş yer tapdı. “Azadlıq” radiostansiyasının erməni redaksiyasının baş redaktoru Eduard Ohanesyan həmin hadisəni bəşəriyyət tarixində görünməmiş bir hadisə kimi qələmə verirdi. Ölənlərin sayının 32 yox, 500 nəfər olduğu iddia edilirdi. Yalan, böhtan ayaq tutub yeriyirdi. Acınacaqlı hal ondan ibarətdir ki, həmin zaman kəsiyində respublikanın kütləvi informasiya vasitələri Azərbaycan rəhbərliyinin göstərişi ilə öz ənənələrinə sadıq olaraq beynəlmiləçilik prinsiplərini əsas tutaraq ona əməl etməyi hamıya məsləhət gördülər. Ümumiyyətlə Sumqayıt hadisələri haqqında operativ nə material, nə də kitab hazırlanıb çap olunmadı.

Azərbaycanın müstəqilliyi və dövlətçiliyi uğrunda apardığı mübarizənin ilk addımları bu fəhlə şəhərində qoyuldu. Onu düşmən ittihamından, yalandan, böhtandan qorumaq isə hamının borcudur.

Müşfiq Zülfüqar

“Məslək” 18 fevral 2010

Sumqayıt hadisələrini Moskva ermənilərlə birgə təşkil etmişdi

22 il qabaq ermənilər Sumqayıtda qanlı iğtişas törədərək bunu soydaşlarımızın üstünə atdılar. O zaman hələ də yenidənqurma, aşkarlıq havasının ona hansı fəlakətləri gətirəcəyini anlamayan xalqımız çaş-baş qalmışdı. Sonrakı hadisələr göstərdi ki, ermənilər Qorbaçovun verdiyi imkanlardan məharətlə yararlandılar. Təəssüf ki, Sumqayıt hadisələrindən sonra da baş verənlərdən dərs almadıq. Ermənilərin Azərbaycan türklərini “vəhşi”, “ekstremist” kimi təqdim etməsi yalnız Əhməd Əhmədovun günahlandırılaraq ən ağır cəzaya – güllələnməyə layiq görülməsi ilə müşayiət olundu. Bu hadisədən sonra ermənilər daha da əl-qol açdılar, daha səylə bütün dünyada özlərinin “fağır” obrazlarını yaratmağa başladılar. Bu gün dünyaya Xocalı faciəsini çətinliklə təqdim etdiyimiz bir vaxtda ermənilər daha səylə onlara qarşı guya türklərin soyqırımını törətməsindən həyasızlıqla danışirlar. Dünya türkə qarşı hədyanlara, onun başına gətirilən fəlakətlərə yenə də biganədir. Bütün bunlar bir qarşısı alınmaz qənaəti bizə deyir: türk ölkələri arasında siyasi-mənəvi əlaqələr daha da güclənməlidir. Erməni gec-tez dünyada təklənəcək. Çünki təmali biclikdən, xəyanətdən yapılmış bir dövlətin, millətin sabahı yoxdur.

1988-ci ilin fevralında Azərbaycanın iri sənaye şəhərlərindən biri olan Sumqayıtda baş verən dəhşətli olaylarda Azərbaycanın, soydaşlarımızın qətiyyəti günahı olmadığını dünyaya tam sübut edə bilməmişik. Fakt budur ki, bu hadisələrdə daha çox günahlandırılan və ən ağır cəzaya məruz qalanlar soydaşlarımız oldu. Sumqayıt hadisələrindən sonra ermənilər daha köklü bəhanə tapdılar, Azərbaycan türklərini dədə-baba torpaqlarından deportasiya etdilər. Sumqayıt hadisələrini Moskva ermənilərlə birgə təşkil etmişdi. Ermənilər Sumqayıt hadisələrindən məharətlə bəhrələndilər. O dövrdə hakimiyyət başında olan Qorbaçovun köməkçilərinin hamısı ermənilər idi. Şübhəsiz tarix boyunca fürsətçi olan ermənilər bu vəziyyətdən də xeyirlərinə istifadə etdilər.

Araşdırmaçı Teyyub Qurban deyir ki, bu cür hadisələr keçmiş SSRİ zamanında Azərbaycanda vaxtaşırı təşkil edilirdi ki, xalqımızın mübarizlik, döyüşkənlik əzmi qırılsın: “1920-ci ildə Rusiya yenidən Azərbaycanı işğal etdi. Rusiya imperiyası Azərbaycanın müstəqil olması istəyi ilə heç cür barışmaq istəmirdi. Vaxtilə I Pyotrın vəsiyyətləri bolşeviklər tərəfindən də canla-başla yerinə yetirildi. Sumqayıt hadisələri də o dövrdə imperiyanın bu istiqamətdəki maraqlarına xidmət edirdi. Bütün hadisələr əvvəlcədən planlaşdırılmışdı. Son nəticədə günahkar Azərbaycan türkləri oldu. Əhməd Əhmədovun bütün bu cinayətlərin əsas təşkilatçısı və cinayətkar kimi güllələnməsi bizim bir millət olaraq ekstremist obrazımızın yaradılmasına xidmət edirdi”.

Professor Aydın Abi Aydın deyir: “Zahirən bu hadisələrdə özbaşınalığın olduğunu deyirlər, amma bütün bu işlər əvvəlcədən planlaşdırılmışdı. Sovet imperiyası türkləri parçalamaq, sarsıtmaq üçün bütün vasitələrə əl atdı. Bütün bu hadisələrin qarşısının alınması bəlkə də mümkün olardı, amma sadə adamlar imperiyanın hansı planları gerçəkləşdirmək istədiyindən xəbərsiz idi. Hər halda o dövrdə “sapı özümüzədən olan baltalar” da bu işdə canfəşanlıq etdilər. Təəssüf ki, bu qanlı olaylar baş verdi. Camaatı qızışdırdılar”.

Sosioloq Əhməd Qəşəmoğlu: “O dövrdə Azərbaycanda hakimiyyətdə olanlar qlobal hadisələrin mahiyyətini axıra kimi dərk edə bilmirdilər. Hadisələrin qarşısını almaqla qabaqlayıcı tədbirlər görmək, əhali arasında təbliğat aparmaq olardı. Ancaq hadisələr əhali üçün gözlənilməz və qaçılmaz

oldu. O dövrdə dünyaya yeni düzənin gətirilməsi ideyası vardı: artıq SSRİ dağılırdı. Bu zaman SSRİ-nin elə nöqtələrini axtarırdılar ki, o nöqtələr daha ağırlı olsun, zərbə dəyərəkən imperiyanın dağıdılması daha da sürətlənsin. Plan vardı ki, qan tökülsün, Azərbaycanda yaşayan ermənilərdə bizə qarşı nifrət hissi yaransın. Sonradan ermənilər bu amillərdən mükəmməl texnologiya kimi beynəlxalq səviyyədə istifadə etdilər. Hadisələrin məhz Sumqayıtda baş verməsi əlverişli bir məkan olaraq seçilmişdi, hər şey əvvəlcədən məharətlə ölçülüb-biçilmişdi. “Professor Qüdrət Əbdülsəlimzadə bildirir ki, Sumqayıt hadisələri vaxtilə bizim əleyhimizə yönəldilmiş ümumi siyasətin tərkib hissəsidir.”

Tanınmış şair Musa Yaqubun fikrincə, Sumqayıt hadisələri bizim əleyhimizə çox məharətli şəkildə təşkil edilmiş qanlı olaylar idi: “Təəssüf ki, bu yöndə ittihamlara vaxtında cavab verilmədi. Ədəbiyyatımızda bu yöndə hadisələr kifayət qədər ifadəsini tapmayıb. Təəssüf ki, bir millət olaraq ayılma prosesi bizdə həmişə ləng gedir. Fəlakətlərimizin dünyada sədalanması yaxşı əlamətdir, çünki dünya başımıza gələnlərdən xəbərdar olur. Ancaq çox zaman bu fəlakətlərin günahkarlarını daha çox öz içimizdə axtarıyıq. Çox gec ayılmağımız ən böyük səhvlərimizdən biridir. İtirdiklərimizi qaytarmaq bizim üçün çox çətin olacaq”.

Adətən elə millətlər olur ki, onlar başlarına nə gəlsə belə sonda özündə güc tapa və ayaqda qala bilir. Bu mənada hazırda almanların və yaponların millət olaraq özlərini təsdiq etmələri hamıya aydındır. Təəssüf ki, türk tarixən güclü, qüdrətli olduğu dərəcədə müəyyən məqamlarda dostu ilə düşməni ayıra bilmir, onu gözləyən faciələri qabaqcadan görmür. Bu səbəbdən də Azərbaycanda fəlakətlərdən dərs almaq ənənəsi yaranmalıdır. Bəlkə də bizdə səmimilikdən, ya da xeyirxahlıqdan doğan güzəştlər həmişə çox olub. Bu hal demək olar bütün soydaşlarımızın daxilindədir. İndi də rus şovinizmi yaşayır, erməni öz mənfur istəklərindən qətiyyənlə əl çəkməyib. Dünya, eləcə də Rusiya dərinə gedəndə erməni müdafiə edir. Biz çox zaman fəlakətlərimizin baş vermə səbəbini görə-görə onu demirik. Demirik ki, Xocalı faciəsini ermənidən çox rus yaratdı. Ruslar özləri açıq şəkildə deyirlər ki, Qafqazdakı problemlərin açarı bizim əlimizdədir.

Yadımdadır, neçə il qabaq Sumqayıtda yaşayan Əhmədovlar ailəsində olmuşdum. O zaman sifətində neçə ilin kədəri olan Əhmədin anası danışdı ki, Əhmədin atası bu faciəyə tab gətirə bilmədi. Əhməd o zaman Sumqayıtdakı zavodlardan birində fəhlə kimi işləyirmiş. Həmin hadisələrdən çox az sonra onu gəlib evdə həbs etmişdilər. Əhməd nişanlı idi. Nakam gəncə evlənmək qismət olmamışdı. Ana danışdı ki, o zaman Əhmədin aylarla sürən məhkəməsi zamanı Əhmədovlar ailəsi demək olar, tək qaldı. Moskvadakı məhkəmə zamanı ermənilər dəstə-dəstə gəlir, iştirak edir, çoxlu şahidlər peyda olurdu. İş o yerə çatır ki, vəkil Əhmədə güllələnmə hökmü kəsilməyəcəyi barədə Əhmədovları inandıra bilir. Pulsuzluq, evsizlik ucbatından Moskvada qala bilməyən Əhmədin valideynləri Sumqayıta qayıtmağa məcbur olur. Üstündən aylar keçəndən sonra valideynlər SSRİ Ali Məhkəməsindən Əhmədin güllələnməsi hökmünün icra olunduğu barədə sənəd almışdılar.

Tanınmış tarixçi alim İsrafil Məmmədovun qənaətləri çox maraqlıdır: “Sumqayıt hadisələri barədə danışarkən gərək faktlar qətiyyənlə təhrif olunmasın. Sumqayıt hadisələrindən sonra ermənilər daha köklü bəhanə tapdılar, Azərbaycan türklərini dedə - baba torpaqlarından deportasiya etdilər. Sumqayıt hadisələrini Moskva ermənilərlə birgə təşkil etmişdi. Ermənilər Sumqayıt hadisələrindən məharətlə bəhrələndilər. O dövrdə hakimiyyət başında olan Qorbaçovun köməkçilərinin hamısı ermənilər idi. Şübhəsiz, tarix boyunca fürsətçilərin ermənilər bu vəziyyətdən də xeyirlərinə istifadə etdilər. Sumqayıt hadisələrindən sonra da o dövrdə Azərbaycanda hakimiyyət başında olanlar Moskva

və İrəvan qarşısında məsələ qaldırmadılar ki, bu faciəni Azərbaycan törətməyib. Azərbaycanın o vaxtki idarəçiləri, təhlükəsizlik orqanları bilməliydilər ki, ermənilərdən üzvlük haqqı yığılırdı, ermənilər banklardakı pullarını çıxarırdılar. Ermənilər belə dəhşətli hadisənin olacağını bildiklərindən əvvəlcədən əmlaklarını Sumqayıtdan çıxarmağa başlamışdılar. Biz təəssüf ki, bu faktlardan istifadə edə bilmədik. Nəticədə Moskva və ermənilər bu faciəni bizim boynumuza atdılar. Sumqayıt hadisələrində günahsız soydaşlarımızı məhkəməyə çəkдилər, halbuki onların heç bir günahı yox idi. Faciənin günahkarları isə tamamilə kənardə qaldılar. Həmin vaxt hadisənin təşkilatçıları Moskvadan və İrəvandan gəlib Bakının mehmanxanalarında yerləşmişdilər, ancaq təhlükəsizlik orqanlarımız və yerli hakimiyyət bu fakta fikir vermirdilər. Sumqayıtın müxtəlif yerlərində əvvəlcədən kamera quraşdırılmışdı, hər şeyi çəkirdilər, qara plaşlıların kimliyi ilə maraqlanan yox idi. Sumqayıt hadisələrinin Azərbaycana qarşı törədilən ən böyük cinayət olduğuna respublika rəhbərliyi səviyyəsində açıq münasibət bildirilməliydi, ancaq təəssüf ki, bu olmadı”.

Ermənistanı sonuncu tərək edən soydaşlarımızdan biri kimi İsrafil müəllim o dövrdə Ermənistanda yaşayan ermənilərin Sumqayıt hadisələrinə reaksiyasını belə xatırlayır: “Bu məsələyə Ermənistanda ikili münasibət vardı. Bir İrəvan ermənisi danışdı ki, Sumqayıtda yaşayan qardaşını onun qonşusu olan Azərbaycan türkü maşınına mindirib, gətirib “Minvod”dan yola salıb ki, heç bir problemlə üzləşməsin. Ancaq ermənilər Sumqayıtdan gələnlərin guya “al-qan içində olduqlarını” göstərmək üçün təyyarədən “yaralıları” düşürəkən qırmızı rəng tökürdülər, bunu televiziya ilə dəfələrlə göstərirdilər. Bununla da erməniləri Ermənistanda yaşayan Azərbaycan türklərinə qarşı ayağa qaldırırdılar. Az sonra Ermənistan rəsmi şəkildə televiziya ilə élan etdi ki, Azərbaycan Ermənistana qarşı müharibəyə başlayıb, hamı silahlansın. Sumqayıt hadisələri Ermənistanda yaşayan soydaşlarımızın deportasiyasını xeyli sürətləndirdi. Sumqayıt hadisələrinə hələ tam qiymət verilməyib. Heç bir soydaşımızın bu hadisələrdə günahı yoxdur. İndiyə qədər hələ bu hadisələrin əsil təşkilatçıları haqqında danışılmır”.

Tarixçi-alim Azad Rzayev hesab edir ki, Sumqayıt hadisələrinin baş vermə səbəbləri bundan sonra da araşdırılmalıdır: “Özü də problemin daha ciddi şəkildə öyrənilməsinə gərək var. Bəzi məsələlərin təfərrüatı artıq bizə aydındır. Ancaq bu məqamları hərtərəfli araşdırmasaq, o zaman sabah üçün tam təəssürat yaranmayacaq. Məlumdur ki, o zaman artıq soydaşlarımızın Ermənistandakı dədə-baba torpaqlarından köçü başlamışdı. Ermənilər Sumqayıtda vəziyyəti gərginləşdirmək üçün çoxdan hazırlamışdılar. Vəziyyətin daha da gərginləşməsi onsuz da əsəbləri tarıma çəkilməmiş bəzi soydaşlarımızı təbdən çıxartdı. Ermənilər əllərindən gələni etdilər ki, aranı qızıdırsınlar. Ermənilərin Sumqayıt hadisələrinə əvvəlcədən hazırlaşmasının sübutu o idi ki... Çəkilişlər aparmaq, şəkillər çəkmək və s. üçün hər şeyi planlaşdırmışdılar. Sumqayıt hadisələrinin şahidləri sağdır. Bu mənada şahid fikirləri daha məntiqlidir.”

Elçin Qaliboğlu

“Xalq cəbhəsi”

27 fevral 2010

Düşünülmüş erməni fitnəkarlığı

Həmsöhbətimiz Sumqayıt Dövlət Universitetinin Rus dili kafedrasının müdiri, filologiya elmləri doktoru Ramazan Məmmədov

- Hər kəsə məlumdur ki, keçmiş SSRİ məkanında özünün beynəlmiləçiliyi ilə Sumqayıt qədər fərqlənən ikinci bir şəhər yox idi. Bu şəhərdə 80-dən çox millətin nümayəndəsi yaşayırdı. Burada təkcə 17 min erməni var idi. Bəs necə oldu ki, belə bir şəhərdə iğtişaş yarandı? Ramazan müəllim, bəlkə söhbətə bu sualın şərhini ilə başlayasınız?

- Azərbaycan xalqının dahi oğlu, ulu öndərimiz Heydər Əliyev ölkəmizin, xalqımızın keçmiş, bugünü və gələcəyi ilə bağlı məsələlərdən danışarkən dəfələrlə vurğulamışdır ki, tarixi olduğu kimi qəbul etmək, dərk etmək və olduğu kimi qiymətləndirmək lazımdır.

70 illik sovet hakimiyyəti illərində SSRİ-də tikilmiş 1174 müasir şəhərlərdən biri də Sumqayıtdır. Onun payına XX əsrin ikinci yarısında respublikamızın ikinci sənaye mərkəzi olmaq düşmüşdür.

Sumqayıt şəhərinin tarixində qeyri-adi, gözlənilməz, acı bir səhifə də vardır - 1988-ci il 27-29 fevral hadisələri yazılmış səhifə. Həmin günlərdə törədilmiş iğtişaşlar nəticəsində müxtəlif millətlərdən olan 32 adam həlak olmuş, 400 nəfərdən çox adam bədən xəsarəti almışdır. Bu iğtişaşları araşdırmaq üçün SSRİ Baş Prokurorluğu tərəfindən 18/55461-88 №-li xüsusi cinayət işi açılmış, 444 nəfər adam məhkəmə qarşısında cavab verməli olmuş, onlardan 400 nəfəri 10 - 15 sutka təcridxanalarda saxlanılmış, bir neçəsi uzunmüddətli həbs cəzasına, bir nəfəri - Əhməd Əhmədov isə güllələnməyə məhkum olunmuşdur.

Zahirən antierməni görüntüsü, əslində isə çox ustalıqla təşkil olunmuş və ilk baxışda görünməyən mahiyyətinə görə antiazərbaycan, antisumqayıt xarakterli həmin hadisələrdən artıq 22 il keçir.

Sumqayıt hadisələrindən sonra erməni və Azərbaycan tərəflərinin bu hadisələrə münasibətləri tamamilə fərqlidir və ibrətəməlidir. Erməni tərəfi dərhal antiazərbaycan informasiya kampaniyasına başladı. Onların iniltisi, ah-naləsi dünyanın hər yerində eşidildi, bütün qitələrə yayıldı. Erməni tərəfi hadisələrdən mümkün qədər çox bəhrələnmək, dünya ictimaiyyəti nəzərində azərbaycanlıların zalım, qəddar, qaniçən, barbar obrazını yaratmaq və guya bu səbəbdən də onlarla birgə yaşamağın mümkün olmaması haqqında fikir formalaşdırmaq üçün vaxt və vəsait əsirgəmədən çalışmağa başladı.

Ermənilər hadisələrin törədildiyi ilk gündən indiyədək bu hadisələrdə bizi tam günahkar kimi qələmə verir, dünya ictimaiyyətinin nəzərində bu hadisələrin azərbaycanlılar tərəfindən ermənilərə qarşı soyqırım olduğu fikrini formalaşdırmaqda davam edir, hadisələrə siyasi qiymət verilməsinin vacibliyini vurğulayırlar.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

- O vaxt SSRİ kimi böyük bir dövlətin başında dayanan M.Qorbaçov bu hadisələri xuliqan ünsürlərin törətdikləri hadisə kimi qələmə verdi. Əslində isə bu tamamilə yanlış bir fikir idi. İstərdim Siz deyəsiniz buna səbəb nə idi?

- Təəssüflə qeyd etməliyəm ki, Kremlin göstərişi ilə rəsmi Bakı Sumqayıt hadisələrinin guya bir qrup xuliqanlıq edən adamlar tərəfindən törədildiyi barədə versiyayı qəbul etdi və hadisələrin siyasi səbəblərini araşdırmaq, onlara siyasi qiymət vermək əvəzinə günahkarları öz içərimizdə, Sumqayıtda, şəhərin o vaxtkı rəhbərləri arasında axtarmağı, tez-tələsik onları cəzalandırmağı, vəzifələrindən azad etməyi, partiya sıralarından xaric etməyi və bununla da öz funksiyalarının bitdiyini nümayiş etdirməyi üstün tutdu. Araşdırmalar göstərir ki, Sumqayıtda törədilmiş hadisələrin ən azı üç tərəfi vardır:

Birinci, bəlkə də ən əsas tərəf Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Baş katibi M.S.Qorbaçovun rəhbərliyi ilə dünya sosializm sistemini və eləcə də SSRİ-ni dağıtmaq siyasətini həyata keçirən qüvvələr idi.

İkinci tərəf, fürsətdən istifadə edərək, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycandan qoparmaq və Ermənistana birləşdirmək istəyən erməni və ermənipərəst millətçi və separatçı qüvvələr olmuşdur.

Üçüncü tərəf isə hadisələri icra edən, - xüsusi hazırlıq keçmiş təxribat qrupu tərəfindən hadisələrə təhrik olunan, - yeniyetmələr, müxtəlif cinayətkar ünsürlər və yetkinləşməmiş gənclər idi.

SSRİ-nin milli münaqişələr zəminində dağıdılması ssenarisinin müəllifləri və ssenarini həyata keçirməyə çalışan qüvvələr, o cümlədən, erməni millətçi və separatçılarının havadarları Qarabağ uğrunda ümummilliy erməni hərəkətinə təkən verə biləcək tutarlı bir siyasi bəhanə əldə etmək üçün Azərbaycan Respublikası ərazisində antierməni iğtişaşları törətmək qərarına gəldilər və bu məqsədlə əlverişli yer kimi Sumqayıt şəhərini seçdilər.

- Məşhur mərhum akademik Z.Bünyadovun təbirincə desək: Bəs nə üçün Sumqayıt?!

- Antierməni iğtişaşların törədilməsi üçün Sumqayıt şəhərinin seçilməsi bir sıra obyektiv və subyektiv faktorlarla izah oluna bilər. Bu barədə geniş məlumatı bizim yenidən çapdan çıxmış "Sumqayıt həqiqətləri, 1-ci kitab. Sumqayıt: tarixdən səhifələr (1930-2000)" adlı kitabdan əldə etmək olar.

İstintaq materiallarından məlumdur ki, hadisələri törədənlərin ön cərgəsində gedən xüsusi hazırlıq keçmiş təxribat qrupu tərəfindən hadisələrə təhrik olunmuş yeniyetmələrə, müxtəlif cinayətkar ünsürlərə və yetkinləşməmiş gənclərə spirtli içkilər və narkotik maddələr qəbul etdirərək onları cuşa gətirən, sonra da "Qarabağ bizimdir!", "Erməniləri qırın!", "Ardımca!" şüarları ilə "Qarabağ" və "Krunk" təşkilatlarına pul verməkdən imtina etmiş ermənilərin yaşadıkları mənzillərə istiqamətləndirən, şəxsən 6 nəfər erməni qətlə yetirən 1959-cu il təvəllüdü, əvvəllər - 1979, 1981, 1982-ci illərdə 3 dəfə mühakimə olunub üst-üstə 9 il 2 ay 13 gün həbsxanalarda yatmış qatı canı, milliyyətə erməni olan Qriqoryan Eduard Robertoviç idi.

1988-ci il 27-29 fevral hadisələrinin Kremlin göstərişi ilə əvvəlcə hazırlanmış ssenari üzrə erməni və ermənipərəst millətçi, separatçı qüvvələr tərəfindən törədildiyini sübut edən kifayət qədər faktlar artıq üzə çıxmışdır.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

- O hadisələrdən 22 il ötür. Lakin erməni separatçıları bu müddətdə çox qanlı hadisə törədiblər. Torpaqlarımızın 20 faizini işğal ediblər, bir milyon soydaşımızı doğma yurdundan didərgin salıblar. Amma yenə Sumqayıt hadisələrini özləri bildikləri kimi şişirdərək dil boğaza qoymurlar.

- Erməni və ermənipərəst millətçi, separatçı ziyalılar tərəfindən hadisələrin gedişi ilə az qala paralel başlanan antiAzərbaycan, antisumqayıt təbliğatı bütün bu müddət ərzində ardıcıl, sistemli, məkrli şəkildə fasiləsiz olaraq dünya miqyasında aparılmışdır və bu gün də səngimək bilmir. Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək yerinə düşər. Bizə məlum olan ədəbiyyatdan görünür ki, hadisələrə öz münasibətlərini mətbuat səhifələrində bildirmiş alimlərimizin, demək olar ki, heç biri bu işə öz şəxsi təşəbbüsü ilə başlamamışdır. Fikrimizi bir qədər aydınlaşdıraq. Hadisələrə elmi və siyasi baxımdan münasibət bildirən ilk alimimiz akademik Ziya Bünyadov olmuşdur. O, "Poçemu Sumqait?" ("Niyə Sumqayıt?") adlı məqaləsində göstərir ki, bu məqaləni yerevanlı həmkarı professor P.Muradyanın "Akademik Bünyadova düşünmək üçün" qeydi ilə ona göndərdiyi A.Ovanesyanın Ermənistan KP MK-nın orqanı olan "Kommunist" jurnalının 2 noyabr 1988-ci il nömrəsində dərc edilmiş "Suayırıcı" ("Vodovorot") sərlövhəli məqaləsinə cavab olaraq yazmışdır (Bax: "Elm" qəzeti, 13 may 1989, rus dilində).

Hadisələrə münasibət bildirən alimlərimizin ikincisi BDU-nun dosenti, fizika-riyaziyyat elmləri namizədi İsmixan Yusubov olmuşdur. O, 1990-cı ildə rus dilində 5 min tirajla nəşr etdirdiyi "Dosta məktub" adlı kitabçada qeyd edir ki, kitabçanı Latviya Xalq Cəbhəsinin fəal üzvü, onun dostu İvar Elertin göndərdiyi 22-29 dekabr 1988-ci il tarixli "Dost məktubu"na ("Pismo druqa") cavab olaraq yazmışdır. Bax: Yusubov M.M. Pismo druqa. Baku: Azərnəşr, 1990, s. 46-48.

Hətta bu sətirlərin müəlliflərini də Sumqayıt hadisələrini tarixi və elmi-sosioloji baxımdan araşdırmağa vadar edən faktorlardan biri 1990-cı ildə Yerevanda rus dilində 50 min tirajla nəşr olunmuş "Sumqayıt... Soyqırımı... Aşkarlıq?" adlı kitabı olmuşdur.

Sumqayıt hadisələrinin şəhərin tarixi və Ermənistan - Azərbaycan qarşıdurumu problemi kontekstlərində öyrənilməsi, hərtərəfli və obyektiv elmi-tədqiqat obyektinə çevrilməsi sadəcə aktual yox, xalqımızın gələcəyi üçün taleyüklü məsələdir. Yaxşı olardı ki, bu məqsədlə Sumqayıt şəhərində Tarixi-Sosioloji Mərkəz yaradılsın, konkret elmi-sosioloji tədqiqatlar aparılsın, elmi konfranslar keçirilsin, müxtəlif dillərdə məqalələr, kitabça və kitablar yazılsın, dissertasiyalar müdafiə olunsun və Sumqayıt həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırılsın. Erməni və ermənipərəst millətçi və separatçı qüvvələr tərəfindən təşkil olunmuş və Sumqayıt şəhərində törədilmiş 1988-ci il 27 - 29 fevral hadisələrinə siyasi və obyektiv hüquqi qiymət verilməsi təxirəsalınmaz məsələdir. Şəhərimizin, bütövlükdə respublikamızın bütün tədris müəssisələrində məktəblilərin və tələbə gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması prosesində Sumqayıt hadisələrinin səbəb və nəticələrinin düzgün öyrədilməsinə ciddi diqqət yetirilməlidir.

Unutmamalıyıq ki, erməni separatçıların və millətçilərinin Sumqayıtda törətdikləri hadisələr haqqında dünya ictimaiyyətinə dərhal antiAzərbaycan informasiyası çatdırmalarını təsadüf hesab etmək

sadələvhlük olardı. Təkcə XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində deyil, hətta beynəlmilətçilik ideologiyası üzərində qurulmuş və bütün fəaliyyəti zahirən bu istiqamətdə yönəlmiş sovet dövründə belə erməni yazarları və alimləri yorulmaq bilmədən "Böyük Ermənistan" xülyasına xidmət etmiş, antitürk, antiəzərbaycan təbliğatı aparmış, gənc nəsillərini bu ruhda tərbiyə etmişlər. Məsələn,

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

X.Abovyanın "Ermənistanın yaraları" romanı, M.Nalbandyanın "Azadlıq", Q.Əlişanın "Vətən", "Vətənpərvərin nəğmələri", Q.Dodoxyanın "Qaranquş", S.Şahəzizin "Levonun hüznü", R.Patkanyanın "Arazın göz yaşları" şeirləri, S.Kaputikyanın "Karvan hələ yoldadır", Z.Balayanın "Ocaq" kitabları və s.bu təbliğata xidmət edən yazıların cüzi bir qismidir.

Xəstə erməni təxəyyülünün kiçik bir məhsulunu da oxucularımıza asudə vaxtlarında götür-qoy etmək üçün təqdim edərək bu yazımızı yekunlaşdırıq.

- Necə də düz dediniz. Xəstə erməni təxəyyülü və bunun törətdiyi fəsadlar adamda ikrah hissi oyadır.

- XX əsrin axırlarında Moskvada nəşr olunmağa başlanmış "100 velikix..." elmi-populyar seriyasından olan kitablardan biri 2001-ci ildə işıq üzü görmüş "100 velikix qorodov" (100 əzəmətli şəhər) adlanır. Şəhərlərin siyahısına "Nineviya - qədim Assuriyanın paytaxtı" başçılıq edir. Dalınca "Babil - günahkar və əzəmətli", "Anuradxapur - Seylonun qədim paytaxtı", "Palmira - səhra gəlini", "Buxara - alicənab", "Afina - qədim şəhər", "Yerusəlim - müqəddəs şəhər", "Tiflis - isti şəhər". Bu şəhərlərin hər birinə xüsusi bir bənzətmə, epitet verilib. Daha sonra bir sıra şəhərlər gəlir ki, onlara heç bir epitet verilməyib: London, Brüssel, Dehli, Krakov, Tehran, Madrid, Qahirə, Vena, Berlin, Tokio, Havana və s. Bu sıradakı təkcə Yerevan şəhəri xüsusi bir epitetə layiq görülüb... çox güman, haqqında danışılan kitabla tanış olmayan və bu sətirləri oxuyan hər kəs zənn etdi ki, - azından "velikiy" (əzəmətli)!? Xeyr. Hətta "samiy velikiy" (ən əzəmətli) də yox! Bəs necə? Çox orijinal bir tərzdə, daha doğrusu, elə ermənisayağı - "Yerevan mnoqostradalniy", (Yerevan - başibələli). Bəli, məhz başibələli, yəni daima bələlər çəkmiş, əzablar içində boğulmuş, cəfakəş, həmişə zülmə düşər olmuş, yazıq...

100 əzəmətli şəhərlərin arasında Bakı şəhərinə yer tapılmayıb. Bunun səbəbi adamı düşünməyə vadar edir və ayrıca bir tədqiqat mövzudur. Hələlik isə... Yerevana həsr olunmuş 5 səhifəlik yazının 1-ci abzasında oxuyuruq: "Yerevanın əvvəli, bünövrəsi tarixin dərin laylarında gizlənib, şəhərin adı isə, qəbul olunduğu kimi (kim tərəfindən qəbul olunub?), erməni dilində "erevel" - görünmək felindən əmələ gəlmişdir. Bunu belə bir rəvayətlə bağlayırlar ki, guya Ararat dağından aşağı enən Nuhun gözünə görünən ilk açıqlıq, düz yer məhz bura olub və o, burada daşqından sonrakı ilk şəhəri inşa etmişdir.

Lakin təəccüblüsü bu deyildir. Təəccüb doğuran hal budur ki, erməni xalqının və dövlətinin tarixi qədimliyini qabaqcıl ifadə etmək fürsətini heç vaxt əldən verməyən erməni tarixçi-alimləri bu dəfə, nədənsə, belə gözəl bir şansdan istifadə etmək və Yerevana "daşqından sonra inşa olunmuş ilk şəhər", yaxud "Nuhun şəhəri" kimi titul vermək istəməmişlər. "O olmasın, bu olsun"dakı qəzetçi Rza bəy demişkən, "acəba, səbəb nə?"

Cavab, əlbəttə, birmənalıdır. Bu gün erməni başibələnlərinə özlərinin nə qədər qədim olduqlarını göstərməkdən daha vacib uydurmaları vardır: "Qoy müasir və gələcək oxucu bir daha bunu yəqin etsin və ermənilərin halına yansın: Yazıq və məzlum ermənilər!"

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Sumqayıt erməni məkrinin növbəti ünvanı idi

22 il əvvəl baş vermiş təxribatın ibrət dərsləri

1988-ci il fevralın 28-29-da Sumqayıtda törədilmiş qanlı hadisələrdən bizi 22 illik tarix ayırır. Bu illərin zaman məsafəsindən geri boylandıqda ermənilərin bu təxribata əvvəlcədən hazırlaşdıqları açıq-aydın görünür, Sumqayıtda törətmək istədikləri növbəti "genosid" planları tam çıpaqlığı ilə üzə çıxır. Siyasətdə naşılıq göstərən o zamankı ölkə rəhbərliyi vaxtında qaranı ağdan seçə bilsə idi, hazırda ermənilərin yana-yana xatırladıqları "Sumqayıt hadisələri"nin kim tərəfəndən və necə törədilməsi barədə dünya vaxtında xəbər tutardı.

Böyük planların ilk məşqi

Tarixdən bizə yaxşı məlumdur ki, ermənilər həmişə qarşılıqları qoyduqları məkrli məqsədə yetişmək üçün hər cür vəhşilikdən, terrordan, insanlığa sığmayan qanlı cinayətlərdən, hətta öz millətlərinin belə qanını tökməkdən çəkinməyiblər. Elə buna görə də artıq neçə əsrdir ki, özlərini əzilən, yazıq, başına min bəlalar gətirilən bir millət kimi tanıtmırdılar. Keçən hər əsrdə törətdikləri vəhşilikləri, axıtdıqları insan qanlarını unudaraq özlərinin daim əzildiklərini, faciələrə düşər qaldıqlarını car çəkməkdən yorulmurlar.

XX əsrdə dəfələrlə ermənilərdən xain "xəncər yarası" alan azərbaycanlılar, təəssüflər olsun ki, keçmişin acı dərslərindən ibrət götürməmiş, düşmənlərinə dost deyərək evlərinin yuxarı başında oturtmuşlar. 1988-ci ilin fevralında ermənilər Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Qarabağın dağlıq hissəsini qoparıb Ermənistanla birləşdirmək üçün açıq fəaliyyətə keçdilər. Separatçı "Qarabağ" və "Krunk" komitələri dünyanın hər yerində yaşayan ermənilərə müraciət qəbul edərək onları "böyük Ermənistan" arzularının reallaşacağı gün uğrunda mübarizəyə səslədilər.

Artıq hadisələr geniş miqyas almaqda idi. Fevralın 24-də Əsgəranda iki ağıdamlı gənc - Bəxtiyar və Əli şəhid oldu. Qarabağ savaşı ilk şəhidlərinin ölümü ilə hadisələr bir qədər də ciddiləşdi. Bu, həmin o günlər idi ki, Ermənistandan respublikamıza soydaşlarımızın axını güclənmişdi. Fevralın 25-də Ermənistan milli televiziya ilə çıxış edən katalikos Vazgen Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsinə qanuni don geyindirərək bu torpaqların artsax yurdu olduğunu bildirdi. Ermənilərin ruhani rəhbəri Mixail Qorbaçova teleqram vurduğunu və müsbət cavab aldığını da qeyd etdi: "Mən sizi əmin edirəm ki, Dağlıq Qarabağ məsələsi Moskvada, SSRİ-də millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək hüququna əsasən həll olunacaqdır". Vazgenin bu "çıxışından" sonra Ermənistan rəhbərlik edən kommunist partiyasının nümayəndələrinin bu işə dəstək verməsi onu sübuta yetirir ki, onlar da Qorbaçovun "razılığından" xəbərdardırlar.

Azərbaycanda isə vəziyyət süst halında davam etməkdə idi. Bu həmin o günlər idi ki, Ermənistandan respublikamıza kütləvi qaçqın axını güclənmişdi. Bu insanların müxtəlif regionlarda yerləşdirilməsi üçün ölkə rəhbərliyi müəyyən tədbirlər görməkdə idi. Həmişə göstəriş verilmişdi ki,

Ermənistandakı olaylar barədə rəsmi məlumat verilməsin. Çünki "uzaqgörən" siyasətçilərimiz hələ də sovet birliyinə inanır, rayonlarda iki xalqın "dostluğu" haqqında moizə oxuyurdular. Siyasətdə fəlakətli oyun oynayanlar özləri də bilmədən düşmən dəyirmanına su tökür, respublikanı gələcəkdə daha böyük faciələrə aparırdılar. Sonrakı hadisələr bunu sübuta yetirdi. Təxribata hazır olmayan şəhər

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün qabaq xəbər tutan, baş verəcək faciəli hadisələrdən məlumatı olan və uzun illər "Qarabağ" və "Krunk" komitələrinə yardım edən ermənilər artıq şəhəri tərk etmişdilər. Onlar vəzndə yüngül, qiymətdə baha nələri vardısıa özləri ilə götürmüşdülər. Bu qanlı qırğına, baş verəcək separatçı əməllərə qoşulmayanların və "böyük Ermənistan" ideyasının gerçəkləşdirilməsinə pul verməyənlərin siyahısı isə qabaqcadan müəyyənləşdirilmişdi. Bu siyahıdakılar daşnakların "genosid" adı ilə Sumqayıtda törədəcəkləri növbəti "soyqırım"ın qurbanları olmalı idilər. Sonradan məlum oldu ki, onlar həmin siyahıları şəhərdə talan törədəcək komitə üzvlərinə də paylamışdılar. Hadisələri lentə almaq üçün əvvəlcədən müvafiq hazırlıq görülmüş, fevral ayının əvvəlindən etibarən ermənilər əmanət kassalarına qoyduqları pulları geri götürmüşdülər. Bütün bunlar hansısa hadisələrin baş verəcəyinə hazırlıq görüldüyünü təsdiq edirdi.

Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün əvvəl ermənilərin yaşadıkları evlər xüsusi adamlar tərəfindən işarələnmişdi. Belə ki, fevralın 28-29-da Sumqayıtda iğtişaşlar törədilir, ermənilər öz millətlərindən olan insanları qətlə yetirirdilər. Amma SSRİ-nin o vaxtlar hərbi prokuroru Katusev Bakıda olsa da, Sumqayıtda baş verənlərin qarşısını dərhal almağa tələsmədi. Azərbaycanı fakt qarşısında qoymaq üçün bu faciənin miqyası mütləq genişlənməli idi. Sumqayıtda baş verən qanlı hadisələr əslində erməni terror təşkilatlarının işi idi və SSRİ DTK-sı tərəfindən idarə olunurdu.

Erməni qanına susamış ermənilər

Hadisələrdən sonra üzə çıxan mətləblərdən biri də qətlə yetirilənlərin demək olar ki, hamısının əslən Dağlıq Qarabağ ermənisi olması idi. Erməni millətçiləri Sumqayıtda öz soydaşlarını öldürməklə Xankəndidə başlanan mitinq dalğasını gücləndirmək istəyirdilər və buna nail də oldular. Kütləvi qətlərdə birbaşa iştirak edən Edik Qriqoryan sonralar istintaqa belə bir ifadə vermişdi: "Atam erməni, anam isə rusdur. O evə içib gələr, anamı yerli-yersiz döyər, onu təhqir edərdi. Bütün bunlara görə mən ermənilərdən intiqam almaq istəyirdim və aldım da". İstintaqın gedişində bir daha bəlli oldu ki, qətlə yetirilən ermənilərin bir çoxu "Krun" erməni terror təşkilatına "üzvlük" haqqı ödəməyənlər idi. İki gün sonra Xankəndidə keçirilən mitinqdə çıxış edən Silva Kaputikyan öldürülən ermənilərə ithaf etdiyi şeiri oxuyurdu. Bəli, xisləti xainlikdən yoğrulmuş ermənilər üçün Sumqayıt hadisələri bir növ "ön söz" imiş. Ermənilər gələcək planlarının əsasını cızdıqları bir vaxtda Azərbaycan rəhbərliyi tələm-tələsik qərar çıxararaq törədilənləri sumqayıtlıların adına yazırdı.

Yalan ifadələrlə ölüm hökmü

Keçmiş SSRİ Baş Prokurorluğunda Sumqayıt hadisələri ilə bağlı 444 nəfərə cinayət işi açılmış, istintaqa cəlb olunanların 400 nəfəri 10-15 sutka saxlandıqdan sonra buraxılmış, bir neçəsi mühakimə olunmuşdu. Keçmiş SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsinin rəis müavini V.Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V.Qalkinin başçılıq etdikləri istintaq qrupunun araşdırmalarında SSRİ DTK-nin və Hərbi Prokurorluğun əməkdaşları da iştirak etmişlər. Ermənilərin özləri tərəfindən həyata keçirilmiş cinayət hərəkətlərini ört-basdır etmək üçün qondarma şahid ifadələrinə əsaslanaraq yanlış ittihamnamələr hazırlayıb keçmiş ittifaqın müxtəlif məhkəmələrində baxılmaq üçün təqdim etmişlər.

1988-ci ilin 18 oktyabr - 18 noyabr tarixlərində Moskvada SSRİ-nin keçmiş ali məhkəməsində Ə.Əhmədov, Y.Cəfərov, T.İsmayılov barədə cinayət işlərinə baxılmışdır. Həmin məhkəmə iclaslarında Y.Cəfərovun və T.İsmayılovun haqqındakı cinayət işinin materialları təkrar istintaqa qaytarılmış, Ə.Əhmədova isə heç bir hüquqi dəlil-sübut olmadan hadisələrin "təşkilatçısı" damğası vurulub güllələnməyə məhkum edilmişdi. Məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş bu hökm 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdu. Həmçinin Sumqayıt şəhər sakinləri Elçin Gəncəliyev təcridxanada

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

müəmmalı şəkildə öldürülmüş, T.İsmayılov isə 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilərək siyasi məhbus kimi Tbilisiyə göndərilmişdi. Bir neçə ay sonra onun ölüm xəbəri gəldi.

Sumqayıtda baş vermiş fevral hadisələrindən istifadə edən ermənilər dünya ictimaiyyətinin gözündə azərbaycanlıların qaniçən obrazını yaratmağa, onlarla birgə yaşamağın qeyri-mümkünlüyünü sübut etməyə çalışırdılar. Sumqayıt sakinləri isə bu günədək ermənilər tərəfindən törədilmiş təxribatın həqiqi qiymətini alacağı günü gözləyirlər.

Həmin hadisələrdən sonra respublikamızda dalbadal baş verən hakimiyyət dəyişiklikləri, mükəmməl xarici və daxili siyasətin olmaması, naşı adamların passiv idarəçiliyi ucbatından torpaqlarımızın 20 faizi işğal edildi. Yalnız 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan ümummilli lider Heydər Əliyevin iradəsi və düzgün siyasəti nəticəsində mənfur erməni məkrinin, neçə-neçə terror aktının qarşısı alındı. Azərbaycan xalqı əmindir ki, respublika Prezidenti İlham Əliyevin apardığı uğurlu siyasət nəticəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ədalətli həllini tapacaq və əzəli torpaqlarımız tezliklə geri qaytarılacaqdır.

Akif Əliyev

“Azərbaycan” 28 fevral 2010

Sumqayıt hadisələri SSRİ rəhbərliyinin "xeyir-duası" ilə ermənilərin həyata keçirdiyi təxribatdır

1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş verənlər ermənilərin keçmiş SSRİ rəhbərliyinin razılığı ilə Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi düşünülmüş, məqsədyönlü təxribat idi. İttifaq rəhbərliyi bu cür cinayətlərin baş verməsinə imkan yaratmaqla müttəfiq respublikalarda baş qaldırmaqda olan milli azadlıq hərəkatlarını boğmaq niyyəti güdüdü. Sumqayıt hadisələrinin istintaqını keçmiş SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu aparıb. Bu qrupa keçmiş SSRİ Prokurorluğunun məsul şəxsləri daxil idi.

Bu işdə SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin Hərbi Prokurorluğunun xüsusi qrupları da fəaliyyət göstərirdi. İstintaq prosesində mindən çox şəhər sakini günahsız həbs olunmuşdu. Onların bir qismi istintaqdan sonra azad olunmuş, 90-dan artıq azərbaycanlı cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmişdi. Sumqayıt hadisələrinin istintaqı ilə bağlı o dövrdə Azərbaycan Baş prokurorunun müavini işləmiş, hüquq elmləri doktoru, hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun Cinayət hüququ və cinayət prosesi şöbəsinin baş elmi işçisi Mirağa Cəfərquliyevlə söhbət etdik.

M.Cəfərquliyevin sözlərinə görə, Sumqayıt hadisələrinin istintaqı zamanı vəzifəsindən asılı olmayaraq Azərbaycanın prokurorluq orqanlarının vətəninə, xalqını sevən bütün əməkdaşları vicdan əzabı çəkirdilər. Ona görə ki, onlar ermənilərin təxribatçı əməllərinə uyaraq məkrli niyyətin qurbanı olmuş vətəndaşlarımıza kömək edə bilmirdilər. Çünki Sumqayıt hadisələrinin istintaqını yerli yox, birbaşa SSRİ Prokurorluğunun müstəntiqləri aparırdı. İstintaq qrupuna keçmiş SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsi rəisinin müavini Nenaşev və SSRİ Prokurorluğu yanında mühüm işlər üzrə müstəntiq Qalkin başçılıq edirdilər. Onlar Moskvanın tapşırıqlarını yerinə yetirərək baş vermiş hadisənin əsl mahiyyətindən uzaqlaşaraq, cinayətin ermənilərin təxribatçı əməli olduğunu nəzərə almayaraq, işə məqsədyönlü, qərəzli şəkildə, tamam başqa kontekstdən baxırdılar. "Moskvadan gələnələr, komendant saatına nəzarət edənələr addımbaşı qanun pozuntusuna yol verirdilər. Çox dəhşətli vəziyyət yaratmışdılar. Bizi hadisə yerinə buraxmırdılar. Gözümüzün qarşısında baş verən bu proseslər Azərbaycan Prokurorluğunu ağır vəziyyətdə qoymuşdu. Moskvadan gələnələr çalışırdılar ki, yerli prokurorluq orqanları heç bir vəchlə istintaq prosesinə müdaxilə edə bilməsinlər, qanunsuz faktları qeydiyyata almasınlar. Çünki onlar qorxurdular ki, biz istintaq prosesində baş verən bütün qanunsuz hərəkatları rəsmiləşdirərək və gələcəkdə bu məsələləri yenidən qaldıra bilərik. Ona görə işin istintaqını aparan müstəntiqlər Moskvadan birbaşa göstəriş almışdılar ki, yerli hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarını, xüsusilə də rəhbər işçilərini istintaqa yaxın buraxmasınlar. Sumqayıt hadisələrində təxribatın qurbanı olmuş, eyni zamanda, ermənilərin öldürülməsində iştirak etməyən əksər

vətəndaşlarımızın məhkəmə prosesi Azərbaycanda keçirilmədi. Bu işlərə Rusiyada baxdılar".

İstintaq qrupu baş vermiş hadisənin səbəblərini, törədilmiş cinayətlərin təşkilatçıları, əsl caniləri müəyyən etməyə səy göstərmədən, hadisələrin mahiyyətini ört-basdır etmək üçün qondarma şahidlərin ifadələrinə əsasən uydurma ittihamnamələr hazırlayıb keçmiş İttifaqın müxtəlif məhkəmələrinə göndərdilər. Məhkəmələr isə mərkəzin göstərişi ilə hərəkət edərək baxılan işlərdə qanunun aliliyi prinsiplərini kobudcasına pozmaqla ədalətsiz hökmlər verdilər. M.Cəfərquliyev dedi ki, əgər Sumqayıt hadisələrində ittiham olunan azərbaycanlıların məhkəmələrində dövlət ittihamını

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

yerli prokurorlar müdafiə etsəydilər, onlar işin xətm olunmasını və ittiham olunanlara bəraət verilməsini tələb edəcəkdilər. Amma Moskva bunu istəmirdi. Çünki xüsusi xidmət orqanlarının ssenarisi ilə etnik zəmində törədilən Sumqayıt hadisələri başqa müttəfiq respublikalara görk olmalı idi.

Sumqayıt hadisələrinin istintaqını Rusiyadan göndərilmiş prokurorlar, müstəntiqlər, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə məşğul olan əməkdaşlar apardığı kimi, məhkəmələr də Rusiyada keçirildi. Azərbaycanda tək-tük sayda elə şəxslərin məhkəmələri keçirildi ki, onlar xüsusi əhəmiyyət kəsb etmirdi. Moskvadan gələnlər əmin olanda ki, bu iş Azərbaycanda məhkəmədən keçəcək, onu Rusiyaya göndərmirdilər.

Təbii ki, o zaman Azərbaycan Prokurorluğunun Sumqayıt hadisələrinin istintaqının qərəzli şəkildə aparılmasından xəbəri olmamış deyildi. M.Cəfərquliyevin sözlərinə görə, Azərbaycan Prokurorluğunun bütün yüksək vəzifəli əməkdaşlarında Sumqayıt hadisələrinin istintaqının saxtakarlıqla aparılması barədə hələ ilk günlərdən şübhələr vardı. Azərbaycan Prokurorluğu Sumqayıt hadisələrinin istintaqının qərəzsiz aparılmasının qarşısını almaq üçün çox çalışdı: "Mən bunu tam səmimi olaraq deyirəm. Hətta bir dəfə bununla bağlı respublika Baş Prokurorluğunda SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi sədrinin birinci müavini, SSRİ daxili işlər nazirinin müavini ilə çox kəskin və gərgin mübahisə baş verdi. Onlara bildirildi ki, sizin yerli prokurorluq orqanlarının istintaq prosesində iştirakına imkan verməməyiniz düzgün deyil. Azərbaycan Prokurorluğunun rəhbər şəxslərini hadisə yerinə ona görə buraxmırsınız ki, işi düzgün aparmırsınız. Ondan sonra bizə göstəriş verilmişdi ki, istintaq prosesində əlimizə düşən bütün qanunsuz əməlləri, faktları qeydiyyata alaq, rəsmiləşdirək və imkan düşdükcə günahı olmadan həbsə alınanların azadlığa buraxılmasını təmin edək. Sumqayıt hadisələrinin istintaqına bizi buraxmasalar da, çalışırdıq ki, prosesə müdaxilə edək".

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Sumqayıt hadisələrində heç bir günahı olmadan həbs edilən azərbaycanlıların istintaq zamanı ifadələri rus dilində alınıb. Onların böyük əksəriyyəti rus dilini məhkəmə orqanlarına ifadə verəcək səviyyədə səlis bilməyib. Ona görə dindirilmənin sonunda təsdiqlədikləri ifadədə nə yazıldığını belə bilməyiblər. Bunun özü istintaqın qeyri-obyektiv aparılmasının əyani təsdiqidir. M.Cəfərquliyev dedi ki, milli dil məsələlərinə həsr olunan doktorluq dissertasiyasında Sumqayıt hadisələrinin istintaqında baş vermiş bu qeyri-obyektivliyə də toxunub. Onun sözlərinə görə, SSRİ qanunvericiliyində yazılmışdı ki, hər bir şəxsin inzibati orqanlar qarşısında ana dilində ifadə verməsi onun konstitusion hüququdur. İstintaq zamanı hər bir vətəndaşı bildiyi dildə dindirib ifadəsini almaq lazımdır. Sumqayıt hadisələrinin istintaqını həyata keçirənlər SSRİ Prokurorluğu tərəfindən Moskvadan və Rusiyanın digər vilayətlərindən dəvət olunan müstəntiqlər və əməliyyatçılar idi. Bu adamlar bir kəlmə də rus dilində bilməyən insanları diktə etdikləri ifadələrə imza atmağa məcbur edirdilər. Sonradan Azərbaycan Prokurorluğu nə qədər işi yoxlayaraq sübut etdi ki, rus dilini bilməyən adamlar belə ifadələr verə bilməzdilər. "Biz belə işləri sonradan götürüb yoxlayırdıq. O zaman çox işi ləğv etdirməyə nail olduq. Daxili işlər orqanları ilə birlikdə əlimizdən gələni etdik ki, bu hadisədə xalqın yanında olaq", - deyərək M.Cəfərquliyev bildirdi.

Sumqayıt hadisələrində günahlandırılaraq məhəbəs həyatı yaşamış - onların bir qismi dünyasını

dəyişib - güllələnmiş soydaşlarımızın bəraət almasına gəldikdə isə, Mirağa Cəfərqliyev dedi ki, biz vaxtilə ötən əsrin 30-cu illərində güllələnmiş, həbsə atılmış minlərlə insanın işindən protest verib, onlara bəraət verilməsinə nail olmuşuq. Bu qaydada Sumqayıt hadisələrində saxta ittihamlarla günahkar bilinənlərin işinə yenidən baxılmalı və onlara bəraət verilməlidir. Bunun üçün onların yaxın qohumları respublika Baş prokuroruna və Ali Məhkəmənin sədrinə müraciət etməlidirlər.

Rəşad Cəfərli
"Azərbaycan" 12 mart 2010

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Dövlət Arxivinin Sumqayıt filialında sərgi

“Sumqayıt hadisələri – 1988-ci il”

Hər il olduğu kimi, bu il də Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi Sumqayıt filialında “Sumqayıt hadisələri-1988-ci il başlığı altında sərgi təşkil olunmuşdur. Sərgi 1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş vermiş və beynəlxalq rezonans törətmiş ixtişaşlardan danışıq.

Hadisələri sözdə təhrif etmək mümkündür, lakin real tarixi faktları heç vaxt saxtalaşdırmaq olmaz.

Sərgi Sumqayıt hadisələrindən dərhal sonra ermənilər tərəfindən Sumqayıt Şəhər Xalq Deputatları Sovetinə yazılmış mənzillərinin yerinin, şəraitinin dəyişdirilməsi və yeni mənzillərlə təmin olunması haqda ərizələri ilə başlayır. (4-7 mart; may-iyul 1988-ci il).

Ərizələrdən hadisələr vaxtı erməni ailələrinə azərbaycanlı qonşuları tərəfindən, iş yoldaşları tərəfindən köməklik edildiyi görünür.

Sərgidə Sov. İKP MK-nın Baş Katibi M. S. Qorbaçovun Azərbaycan və erməni xalqlarına müraciətindən irəli gələn məsələlərin həlli üzrə Sumqayıt şəhər XDS İcraiyyə Komitəsinin tədbirlər planı haqqında qərarı (25 mart 1988-ci il № 3.66) nümayiş etdirilir.

Sərgidə Sumqayıt hadisələrindən sonra erməni ailələrinə Sumqayıt və Bakı şəhərlərində evlərinin dəyişdirilməsi haqda Sumqayıt şəhər Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin qərarları göstərilir. (№1.63, 08.03.1988-ci il; №1.88, 30 mart 1988-ci il).

Sərgi Ermənistan SSR-dən köçürülmüş, müəsisə və təşkilatlarda yerləşmiş azərbaycanlı vətəndaşların yerləşdirilməsi və qida ilə təmin olunması, onlara “Maddə yardım edilməsi haqda” bir sıra materiallarla davam etdirilir. (qərar №8.488, 30.12.1988-ci il).

Sərgidə nümayiş olunan bir sənədə oxucuların diqqətini cəlb etmək istəyirik. “Sumqayıt hadisələrindən sonra şəhərdən getmiş erməni ailələrinin evlərinin uzun müddət boş qalması ilə əlaqədar” Sumqayıt şəhər Xalq Deputatları Sovet İcraiyyə Komitəsinin 31.08.1989-cu il tarixli qərarı №3.368. Qərarı deyilir: (çıxarış)

Sumqayıt Şəhər İcraiyyə Komitəsi qeyd edir ki, məlum hadisələrlə əlaqədar ayrı-ayrı erməni millətindən olan Sumqayıt vətəndaşları evlərini qoyub, şəxsi əşyalarını götürüb, şəhərdən gediblər.

Sumqayıt Şəhər İcraiyyə Komitəsi şəhərin mənzil idarələri ilə birlikdə bu evlərin qorunub saxlanması üçün bütün tədbirləri görmüşlər. Ayrı-ayrı vətəndaşlar tərəfindən bu evləri zəbt etmək halları olduqda, onların qarşısı dərhal alınmışdır. Bu günə qədər də bu evlər həmin vətəndaşların adlarıdır və boşdur.

Lakin belə vəziyyət şəhər əhalisi və Ermənistandan qovulmuş, daimi yaşayış yerlərini məcburi tərk etmiş azərbaycanlı vətəndaşlar arasında əsəbi vəziyyət yaradır.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Yaşayış fondunun daha səmərəli istifadəsi üçün və boş mənzillərin qeyri-qanuni yolla zəbt edilməməsi üçün şəhər İcraiyyə Komitəsi qərara alır:

-Mənzillərin qeydiyyatı və bölüşdürülməsi şöbəsinə boşaldılmış evlər haqqında məlumat aldıqda, bu evləri qanunla müəyyən olunmuş qaydada mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün siyahıda olan vətəndaşlara ciddi qaydada bölüşdürülsün.

Sərgi konfliktin ermənilər tərəfindən “genosid” kimi qələmə verdikləri Sumqayıt hadisələri əslində ermənilərin hiyləgər planlarının tərkib hissəsi olmasını sübut edən digər arxiv materialları ilə davam etdirilir.

Baş vermiş hadisələrə siyasi qiymət verilməsinə nail olmaq üçün görülməli tədbirlər haqqında Sumqayıt Şəhər Xalq Deputatları Sovetinin Rəyasət Heyətinin qərarı ilə (29 sentyabr 1992-ci il) tamamlanır.

“Sumqayıt hadisələri – 1988-ci il” arxiv materiallarının dili ilə” başlığı altında təşkil olunmuş sərgi mart ayının 31-dək stasionar və səyyar şəkildə nümayiş olunacaqdır.

M. Hüseynova

Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivinin Sumqayıt filialının işçisi

“Sumqayıt” 13 mart 2010-cu il

Sumqayıt hadisələrinin planını cızanlar və icraçılar kimlər olub

*"Azərbaycan" qəzeti redaksiyası ilə Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyətinin birgə keçirdiyi
"Dəyirmi masa" da 22 il əvvəl baş verənlərin şahidləri nələri danışdılar*

Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində Azərbaycan xalqına çeşidli xəyanətlər etmiş, ölkəmizə qarşı ərazi iddiaları qaldırmış ermənilər bir sıra faciələr törətmiş, bəşəriyyət tarixində misli görünməmiş cinayətlərə imza atmışlar. Təcavüzkar erməni şovinistlərinin "Böyük Ermənistan" xülyalı ideoloqlarının ssenarisi və xaricdəki havadarlarının köməyi ilə ötən əsrin ayrı-ayrı dövrlərində həyata keçirdikləri etnik təmizləmə kampaniyasının acı nəticələrinin şahidi olan yüz minlərlə azərbaycanlı müxtəlif vaxtlarda ata-baba yurdlarından qovulmuş, qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətində yaşamağa məcbur olmuşlar. Keçmiş SSRİ zamanında da davam etdirilən bu mənfur siyasət iğtişələr, heç bir günahı olmayan yüzlərlə soydaşımızın həbsi, qətlə yetirilmələri ilə müşayiət olunmuşdur. Sovet imperiyasının iflasa yaxınlaşdığı 1987-1988-ci illərdə ermənilərin Azərbaycana qarşı yeni ərazi iddiaları da sərsəm "Böyük Ermənistan" ideologiyasının tərkib hissəsi idi. 1988-ci il fevralın 28-də baş vermiş Sumqayıt hadisələri öz məkrli niyyətlərini həyata keçirməklə beynəlxalq miqyasda xalqımız haqqında mənfə rəy formalaşdırmağa, türklərin, azərbaycanlıların "vəhşi" obrazını yaratmağa çalışan ermənilər öz uydurmaları ilə bu hadisələrdən mənfələri üçün istifadə etməyə cəhd göstərsələr də, zaman hər şeyi yerbəyer edərək kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu sübuta yetirdi.

22 il əvvəl baş vermiş proseslərin əsil səbəbləri artıq hamıya məlumdur. Azərbaycan xalqı bu hadisələrin günahkarlarının kimlər olduğunu yaxşı bilir, acı təəssüf hissi ilə xatırlayır. Elə "Azərbaycan" qəzetinin Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə keçirdiyi Sumqayıt hadisələrinə həsr olunmuş "Dəyirmi masa" da bu şəhərdə baş verənlərə bir daha tarixi ekskursiya etmək, əsil günahkarları öz adı ilə çağırmaq məqsədi daşıyırdı. Hadisələrin canlı şahidləri - Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyəti aparatının siyasi partiyalar və ictimai təşkilatlarla iş şöbəsinin müdiri Seyfəddin Rəhimov, Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin "Üfüq" İstehsalat Birliyinin "Neftqazavtomat" Elm-İstehsalat Birliyinin direktoru Əli Əmirov, Sumqayıt şəhərinin baş pediatrı Xalidə Quliyeva, əməkdar jurnalist Eyruz Məmmədov, Sumqayıt Şəhər Təcili Tibbi Yardım Xəstəxanasının baş həkimi Vaqif Qəhrəmanov, şəhər 11 sayılı orta məktəbin direktoru, respublikanın əməkdar müəllimi Ofelya Babayeva, Sumqayıtın rus icmasının sədri Lyubov İsmayılova, həkim Klara Kasyanova, ehtiyatda olan polis polkovnik-leytenantı Hüseynağa Xancanov, şəhərin baş həkim-psixiatri Mayıl Tağıyev tədbirdə çıxış edərək 1988-ci il hadisələrinin mahiyyətinə bir daha aydınlıq gətirdilər.

Tədbiri giriş sözü ilə açan "Azərbaycan" qəzetinin əməkdaşı Akif Cabbarlı Sumqayıt hadisələrinin ermənilərin xalqımıza qarşı məkrli siyasət zəncirinin bir halqası olduğunu xatırladaraq bədnam qonşularımızın bu gün də öz mənfur niyyətlərindən əl çəkmədiklərini qeyd etdi:

- Sumqayıt hadisələrinin baş verməsindən 22 il ötür. Bədnam qonşularımızın üzdənirəq ideoloqlarının o vaxtkı SSRİ rəhbərliyində təmsil olunan başbilənləri və onların havadarları ilə birgə hazırlanmış ssenarisi əsasında həyata keçirdikləri proseslərin mahiyyəti zaman keçdikcə daha da aydınlaşır, günahkarların kimliyi bir daha təsdiqini tapır. Hələ ötən əsrin əvvəllərindən Türkiyəyə və Azərbaycana qarşı qəsbkarlıq planlarını həyata keçirən ermənilərin ölkəmizə yeni ərazi iddiaları 1980-ci illərin sonlarında yenidən baş qaldırdı. Sovet imperiyasının süqutunun yaxınlaşdığını görənlər

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına MƏRKƏZİ KİTABXANA

şovinstlər bu prosesdən öz mənafevləri naminə yararlanmağa çalışdılar. Nəticədə torpaqlarımızın iyirmi faizi işğal olundu, bir milyon vətəndaşımız öz ata-baba yurdlarından qaçqın və məcburi köçkündü. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü bu gün də davam edir.

Ümummillə lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra bir sıra məsələlərlə yanaşı, Sumqayıt hadisələrinə də aydınlıq gətirildi və onun baş vermə səbəbləri araşdırıldı. Məhz bundan sonra ermənilərin əsil siması üzə çıxdı. Məlum oldu ki, 1988-ci il hadisələri əvvəlcədən planlaşdırılmış ssenari əsasında həyata keçirilib. Ermənilər əslində, bununla gələcəkdə həyata keçirəcəkləri digər faciələri ört-basdır etmək niyyəti güdürdülər.

Sumqayıt hadisələrinin baş vermə səbəbləri araşdırılarkən ortaya belə bir sual çıxır: Ermənilər öz təxribatlarını həyata keçirmək üçün niyə məhz bu yolu seçdilər? Cavab məlumdur - bədnam qonşularımız ölkəmiz əleyhinə güclü ideoloji mübarizə aparmaq, habelə soydaşlarımızın Qərbi Azərbaycandan zorla qovulmalarının səbəblərini ört-basdır etmək naminə öz məkrli niyyətlərini siyasi-ideoloji müstəvidən açıq təxribatlara keçirdilər. Onlar belə bir ssenarini beynəlxalq aləmdə Azərbaycan haqqında mənfə rəy formalaşdırmaq məqsədilə reallaşdırdılar. Yəqin ki, yaxşı xatırlayırsınız, xəyanətqar qonşularımız guya azərbaycanlıların Sumqayıtda yaşayan ermənilərə qarşı zorakılıq etdiklərini, təzyiqlər göstərdiklərini dünyaya əvvəlcədən planlaşdırılmış formada təqdim etməyə can atırdılar. Halbuki əslində, insanları qətlə yetirənlər və qətlə yetirilənlər elə ermənilərin özləri idi.

Təəssüf ki, respublikamız həmin dövrdə güclü informasiya blokadasına alınmışdı. Dünyaya birbaşa çıxışımız olmadığından əsil həqiqətləri beynəlxalq aləmə çatdırı bilmirdik, xarici aləmdən təcrid olunmuşduq. Azərbaycanın digər bölgələrində baş verən iğtişələr "Krunk" təşkilatının gizli dəstəyi ilə hazırlanmış məxfi əməliyyatların tərkib hissəsi idi. Sov.KP MK-nın birinci katibi Mixail Qorbaçovun, akademik Aqambekyanın, digər yüksək vəzifəli ermənilərin, habelə SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi əməkdaşlarının da bu məsələdə xüsusi rolu vardı.

Həmin dövrdə şəhərin icra qurumlarının, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyəti SSRİ rəhbərliyi tərəfindən məhdudlaşdırılmışdı. Sumqayıt şəhərinin prokuroru İsmət Qayıbovun və digər səlahiyyət sahiblərinin hadisələrə nəzarət etmək imkanları yox idi. Çünki SSRİ Prokurorluğunun xüsusi istintaq qrupu, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin nümayəndələri şəhərə ezam olunmuşdular. Hadisələr baş verərkən soydaşlarımızın qeyri-qanuni həbs edilmələri, ölüm cəzasına məhkum olunmaları məhz bu amillərlə bağlı idi. Şəhərə əvvəlcədən çəkiliş, terrorçu qrupların göndərilməsi, xarici müşahidəçilərin dəvət edilməsi bu hadisələrin məqsədyönlü şəkildə düşünülmüş planın tərkib hissəsi olduğunu göstərir.

Seyfəddin Rəhimov:

- Bu cür faciələri, tarixin qara səhifəsinə düşmüş arzuolunmaz hadisələri unutmaq, onun

üstündən sükutla keçmək mümkün deyil! Artıq neçə əsrdir ki, ermənilər azərbaycanlılara qarşı torpaq iddiaları aparır, ərazilərimizi özününküləşdirir, soydaşlarımıza qarşı genosid siyasəti həyata keçirirlər. Azərbaycanlılar ayrı-ayrı dövrlərdə dəfələrlə ermənilərin terror aktlarının qurbanı olmuş, öz doğma yurd-yuvalarından didərgin salınmışlar. Erməni şovinistləri bu siyasəti XX əsrdə də davam etdirdilər və soydaşlarımızı tarixi ata-baba torpaqlarından, isti ocaqlarından qovaraq torpaqlarımızı zəbt etdilər. Dağılmaqda olan sovet imperiyasının rəhbərliyi SSRİ-nin varlığının son illəri olduğunu yaxşı dərk edirdi və onun ömrünü uzatmaq üçün müttəfiq respublikalarda təxribatlar törədirdi. Bu ünvanlardan biri də Azərbaycan idi.

Bu gün bədnam qonşularımız bütün dünyaya sübut etməyə çalışırlar ki, guya türklər Birinci dünya müharibəsi zamanı onlara qarşı "soyqırımı" etmiş və bunun nəticəsində xeyli erməni

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

öldürülmüşdür. Belə əsassız iddiaları beynəlxalq aləmə sırmaq üçün hələ çox-çox qabaq xüsusi ssenarilər hazırlanmışdı. Sumqayıt hadisələri erməni şovinistlərinə özlərini dünyaya "yazıq", "fağır millət" kimi təqdim etmək üçün lazım idi. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında respublikamıza rəhbərlik edənlərin biganəliyi, bacarıqsızlığı da hadisələrin dünya ictimaiyyətinə təhrif olunmuş formada çatdırılmasına imkan yaratdı. Qayıdaq Sumqayıt hadisələrinə - şəhərdə bir qrup adam istədiyini edir, aidiyyəti təşkilatlar isə seyrçi münasibət göstərirdilər. Səriştəsiz rəhbərlərin bu cür hərəkətləri onların şəhərdə fəallığını daha da artırdı. Şəhər partiya komitəsinin birinci katibi Cahangir Müslümzadə həmin vaxt məzuniyyətdə olduğundan hadisələrə vaxtında və lazımi reaksiya verilmədi. Yalnız bir gün keçdikdən sonra Mərkəzi Komitənin səlahiyyətli nümayəndələri şəhərə gəldilər. Həmin dövrdə Nazirlər Sovetinin sədri işləyən Həsən Seyidov və bir neçə məmurdan ibarət nümayəndə heyəti Sumqayıta daxil olanda artıq iş-ışdən keçmişdi. Erməni təbliğat maşını baş verənləri lentə köçürərək dünyaya çatdıranda yerli təşkilatlar çaş-baş qalmışdı, nələrin baş verdiyini müəyyənləşdirə bilmirdilər. Təsəvvür edin ki, hadisələr şəhərdə keçmiş SSRİ-nin hüquq-mühafizə orqanlarının səlahiyyətli nümayəndələrinin gözü qarşısında baş verir, onlar isə heç bunun qarşısını almaq barədə belə düşünmürdülər.

Ermənilər Sumqayıtı boş yerə hədəf seçməmişdilər. Həmin ərəfədə minlərlə soydaşımız Ermənistandan - öz ata-baba yurdlarından qaçqın düşmüşdü. Soydaşlarımız Sumqayıta pənah gətirərkən burada xeyli məxfi erməni təxribatçısı fəaliyyət göstərirdi. Planlı şəkildə aparılan qətlər, talanlar və digər cinayət halları göstərir ki, proseslər şəhərdəki qüvvələr tərəfindən idarə edilirdi. Hadisələrin bura Moskvadan göndərilmiş yüksək səlahiyyətli şəxslərin gözü qarşısında törədilməsi onların hər şeydən məlumathlı olduğunu söyləməyə əsas verir.

Xalidə Quliyeva:

- 1987-ci ilin sonu, 1988-ci ilin əvvəllərində keçmiş Sovetlər İttifaqında həmin vaxtadək görünməmiş proseslər cərəyan edirdi. Milli münasibətləri kəskinləşdirmək, xalqlar arasında nifaq, təfriqə yaratmaq və bundan öz xeyrinə istifadə etmək sahəsində böyük təcrübəyə malik ermənilər digər xalqların torpaqlarını işğal etməkdə, mənimsəməkdə özlərinin nə qədər mahir olduqlarını Dağlıq Qarabağ münaqişəsində bir daha əyani şəkildə göstərdilər. 1988-ci ildə baş vermiş Sumqayıt hadisələri eyni zamanda, gələcəkdə Azərbaycan ərazilərinin işğalını ört-basdır etmək məqsədi güdüdü. Yaxşı xatırlayıram, qarşıdurma baş verdikdən dərhal sonra şəhərdə tibb işçilərindən ibarət xüsusi qərargah yaradıldı. Təcili tibbi yardım maşınları yaralıları xəstəxanalara daşıyırdı. Milliyətcə erməni olan tibb bacısı mənə yaxınlaşaraq xəbər verdi ki, yaralanan, ölən ermənilərin hamısı Qarabağ əsilliləridir. Həmin dövrdə Xankəndidə mitinqlər təşkil olunurdu. O, daha sonra etiraf etdi ki, ermənilər bunu həmin aksiyaların miqyasını genişləndirmək üçün edirlər. Məqsəd hamımıza aydın oldu.

Bu hadisələrdən bir neçə ay sonra Ümumittifaq pediatrlarının qurultayı keçirildi. Qurutayda mən də iştirak edirdim. Zaqafqaziya respublikalarını təmsil edən şəxslər bir yerdə əyləşmişdi. Ermənistandan gələn nümayəndələrin arasında Dağlıq Qarabağdan olan pediatr da vardı. Bir-birimizi çoxdan tanıyırdıq. Nelli Qriqoryan adlı həmin qadınla əvvəllər çox görüşmüşdük, respublikamızın səhiyyə nazirliyində, tibbə həsr olunan tədbirlərdə tez-tez rastlaşardıq. O, erməni nümayəndə heyətini təmsil edirdi. Məni gördükdə yanındakı soydaşlarının qorxusundan başı ilə salamlaşdı. Fasilə zamanı yaxınlaşaraq xahiş etdi ki, adamların az olduğu bir yerə çəkilək. Bunun səbəbini soruşduqda bildirdi ki, bizim söhbət etməyimizi ermənilər görməməlidir. Yoxsa başıma oyun açarlar. Dağlıq Qarabağda vəziyyət getdikcə daha da gərginləşir. Mitinqlərdə iştirak etməyənləri, uydurma "soyqırımını" dəstəkləməyənləri ləkələyir, müxtəlif bəhanələrlə həbs edirlər. Ermənilər Azərbaycanda da xüsusi plan

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

hazırlayıblar. Sumqayıtda bu məqsədlə təbliğat aparılır. Öldürülən ermənilərin qohumlarına bildirirlər ki, əgər dünyasını dəyişənlər "Krunk"a üzv olsaydılar, sağ qalardılar.

Söhbət zamanı Qriqoryan sözlərinə onu da əlavə etdi ki, mitinqlər ərəfəsində Xankəndidə yaşayan bir neçə erməni ailəsi kütləvi aksiyalarda iştirak etməmək naminə başqa yerlərə köçüblər. Sumqayıt hadisələrindən sonra hamını evindən çıxarıb meydana yığdılar. Bildirdilər ki, guya türklər soydaşlarımızı qətlə yetirib, yandırılar. Lakin hamıya məlum idi ki, bu işlərin çoxunun başında elə ermənilərin özləri dayanır. Bir məsələni xüsusi qeyd etmək istəyirəm - həmin dövrdə Hacı Zeynalabdin Tağıyev qəsəbəsində hərbi qarnizon vardı. Sumqayıtda yaşayan ermənilərin çoxu orada məskunlaşmışdı. Biz axşam ərəziyə gəldikdə tibb bacısı mənə yaxınlaşıb bildirdi ki, ermənilər buradakı xəstə uşağı öldürmək niyyətindədirlər. Onlar bununla həmin qətlə guya azərbaycanlılar tərəfindən törədildiyini dünyaya çatdırmaq istəyirdilər. Tibb bacısından soruşdum ki, sən bunları hardan bilirsən? O, cavabında erməni dilində bildiyini və danışıqları dinlədiyini dedi. Biz həmin uşağı nəzarət altına aldığımız. Sonra məlum oldu ki, Sumqayıtda uşaq ölümünün olmamasına görə onları Ermənistanda çox qınayıblar. Onlar öz məqsədlərinə çatmaq üçün günahsız körpəni belə, qətlə yetirməkdən çəkinmirdilər.

Ermənilər düşünülmüş, öncədən planlaşdırılmış Sumqayıt hadisələrindən uzun müddət yararlandılar. Təxribatları törədənlər qətlərin kimlər tərəfindən həyata keçirildiyini özləri də aydın bilirlər. İndi isə öz uşaqlarına türklərin, azərbaycanlıların "qəddarlıq"larından danışır, bizə qarşı nifrət oymağa çalışırlar. Əgər Sumqayıt hadisələri törədilməsəydi, Xankəndidə mitinqlər səngiyəcəkdi və daşnakların planları alt-üst olacaqdı.

Eyruz Məmmədov:

- İkinci dünya müharibəsindən sonra Qərbin SSRİ-yə qarşı elan etdiyi "soyuq müharibə" 1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəllərində öz bəhrəsini verməkdə idi. Mixail Qorbaçov Qərb dövlətlərinə satılmışdı. O, Avropanın SSRİ-ni iflasa uğratmaq siyasətini uğurla həyata keçirirdi. Mən hadisələrin başlanğıcından bu proseslərin hazırlanmasında bədniiyyətli qonşularımızla yanaşı, SSRİ rəhbərliyinin, eləcə də bir sıra xarici dövlətlərin kəşfiyyat qurumlarının əli olduğunu müşahidə edirdim. Qırmızı imperiyayı parçalamaq, Yer üzündən silmək üçün müttəfiq respublikaların xalqlarını qarşı-qarşıya qoymaq, etnik konfliktlər yaratmaq lazım idi. Belə münaqişələrdən biri Dağlıq Qarabağda yaradıldı. Çünki keçmiş SSRİ-də milli məsələ ən həssas faktorlardan biri idi. Özünün iflası prosesini həyata keçirən imperiyada hər hansı lokal qarşıdurma böyük həcmli münaqişəyə çevrilə bilərdi. Həmin vaxtlarda meydana atılmış Dağlıq Qarabağ probleminin yaratdığı çətinliklər Azərbaycanda bir sıra problemlərin ortaya çıxmasına səbəb oldu və ermənilər bu faktordan istifadə edərək öz niyyətlərini həyata keçirmək istiqamətində fəaliyyətə başladılar.

SSRİ rəhbərliyi 1988-ci ildə baş vermiş Sumqayıt hadisələrinin əsil günahkarları olan erməniləri cəzalandırmaq əvəzinə, azərbaycanlıları təqib edirdi. Hadisələrin təşkilatçılarından biri - iki dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan 12 il həbs cəzasına məhkum edilsə də, cəzasını sonadək çəkmədi və azadlığa buraxıldı. Heç bir günahı olmayan soydaşımız Əhməd Əhmədov isə ölüm cəzasına məhkum edildi. Həmin dövrdə SSRİ Prokurorluğunda istintaq qrupu yaradılmışdı. Təhqiqat işini SSRİ baş prokurorunun mühüm işlər üzrə müstəntiqi Vladimir Semyonoviç Qalkin aparırdı. Ermənilər həmin vaxt azərbaycanlı hüquqşünasların guya istintaqı qeyri-obyektiv aparacağını bəhanə edərək məsələyə Moskvada baxılmasına nail oldular. İstintaq işinin materiallarını isə Azərbaycana göndərmədilər. Halbuki istintaq cinayət hadisəsinin baş verdiyi yerdə aparılmalı, məhkəmə baxışı da

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

həmin ərazidə keçirilməlidir.

"AZƏRBAYCAN":

- Ermənilərin öz təxribatlarını həyata keçirmək üçün Sumqayıt şəhərini hədəf seçmələrində məqsəd nədən ibarət idi?

Mayıl Tağıyev:

- Sumqayıtın hədəf seçilməsinin bir neçə səbəbi vardı. Ermənilər Azərbaycandakı soydaşlarının guya zorakılıqlarla üzləşməsi görüntüsünü yaratmaq istəyirdilər. Çünki şəhərdə gənclər çoxluq təşkil edirdi. Həm də onlar müxtəlif bölgələrdən gəlir, Sumqayıtda işlə təmin edilir, yataqxanalarda məskunlaşmışdılar. Ermənistandan idarə edilən hadisələr bədnam qonşularımızın planlaşdırdığı kimi davam etdirilirdi. 83 millətin nümayəndəsinin yaşadığı bu şəhərdə hər cür mənəbə qulluq edən adamlar tapardın. Sonradan məlum oldu ki, ermənilər sumqayıtlı gənclərə pulsuz olaraq çoxlu miqdarda alkoqollu içkilər paylayıblarmış. İçkilərin tərkibinə müxtəlif maddələr də qatılıbmış.

Eyni zamanda, Ermənistandan qaçqın düşərək respublikamıza pənah gətirənlərin böyük hissəsi məhz Sumqayıtda məskunlaşmışdı. Öz doğma yurd-yuvalarından zorla qovulan həmin şəxslərin təbii narazılıqlarından istifadə etmək, eləcə də hadisələrin guya onlar tərəfindən törədildiyini yaymaq daha inandırıcı idi.

Vaqif Qəhrəmanov:

- Sumqayıt hadisələrinin beynəlxalq aləmə obyektiv, dolğun çatdırılması ilə bağlı qarşıda bir sıra vəzifələr dayanır. Öncə təbliğat işini gücləndirməliyik.

Amma gəlin görək bu məsələ hansı səviyyədədir. Hadisələrlə bağlı hansısa internet saytından məlumat toplamaq, yaxud sadəcə, məlumat almaq istədikdə təəssüf doğuran nəticə ilə qarşılaşırsan - Sumqayıt hadisələri ilə bağlı internet saytlarında azərbaycan dilində yalnız bir neçə cümlə var. Amma ermənilər öz saytlarında bununla bağlı əllidən artıq uydurma məlumatlar yerləşdiriblər. Onlar Sumqayıtda baş verənləri öz mənafeələrinə uyğun şərh edir, yalançı şahidlərin dili ilə azərbaycanlıların mənfəi obrazlarını yaratmağa çalışırlar. Biz neçə əsrlərdir ki, özlərini dünyaya "məzlum xalq" kimi təqdim edən, beynəlxalq rəyi öz maraqlarına uyğun formalaşdırmağa can atan erməni təbliğatının qarşısını almalı, dəlil və sübutlarla çıxış etməli, haqq səsimizi ucaltmalıyıq.

Ofelya Babayeva:

- Sumqayıt hadisələrinin baş verməsindən 22 il ötür. İllər keçsə də, bu hadisələrin acı xatirələri hər birimizin qəlbində daim yaşayır, təəssüf hissi doğurur. Ölkəmizin ən gənc şəhərlərindən olan Sumqayıtda məlum hadisələr baş verərkən şəhərin heç 40 yaşı da yox idi. Müttəfiq respublikalardan

ayrı-ayrı xalqların nümayəndələri bura işləməyə gəlirdilər. Əhalisinin əksər hissəsini gənclər təşkil edən şəhərin yataqxanalarında yaşayanlar işdən sonra bir yerə yığılır, söhbət edir, müxtəlif mövzularda müzakirələr aparırdılar. Qarşıdurmanın seçilməsində həmin amillər xüsusi olaraq nəzərə alınmışdı. Şəhərdə, özü də gənclərin və fəhlələrin çoxluq təşkil etdiyi yerlərdə istənilən təbliğati aparmaq asan idi. Onları bir yerə toplamaq və harasa aparmaq o qədər də çətin deyildi. Həmin ərəfədə Ermənistandan qovulmuş soydaşlarımızın da qəzəbli hisslərini bura qatsaq, deməli, istənilən təbliğat məşını kütləni öz xeyrinə yönəldə bilərdi. Qara paltarlı, xüsusi təlim görmüş naməlum adamlar həmin günlərin iştirakçılarının, o cümlədən mənim gözlərim önündən bu gün də getmir. Onlar kütləvi aksiyaların keçirildiyi ərazilərə gəlir, insanları istədikləri istiqamətə yönəldə bilirdilər. Mitinqlər başa çatandan sonra həmin adamları şəhərdə bir daha görmədim. Öz işlərini görərək çıxıb getmişdilər.

Hadisələrin ilk anından başlayaraq sona qədər küçələrdə, əhalinin çox olduğu yerlərdə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qətlialmlardan danışılır, xüsusi qruplar insanları talanlara

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına MƏRKƏZİ KİTABXANA

və şəhərdə yaşayan ermənilərin mənzillərinə istiqamətləndirirdilər. Hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyət imkanları SSRİ rəhbərliyi tərəfindən məhdudlaşdırıldığından qarşıdurmaların qarşısını vaxtında almaq, günahkarları cəzalandırmaq mümkün olmadı.

Ermənilər soydaşlarını özləri qətlə yetirdikləri halda, dünyaya Sumqayıt "genosidi" adlı uydurma tamaşanı təbliğ etməkdə bu gün də davam edirlər. Onlar təbliğat məşınlarını işə salaraq nüfuzlu dövlətlərin parlamentləri qarşısında 1915-ci il hadisələrini "soyqırımı məsələsi" kimi qaldırmağa səy göstərir və əfsuslar olsun ki, bir sıra hallarda məqsədlərinə nail ola bilirlər. Fransa, ABŞ, İsveç və digər dövlətlərin parlamentlərində qondarma "erməni soyqırımı" ilə bağlı qəbul etdikləri qərarlar bu qəbildəndir.

Təəssüf ki, biz təbliğatımızı hələ tam gücü ilə işə sala bilməmişik. Bəzi dövlətlərin cəmi bir neçə il öncə baş vermiş Xocalı faciəsinə siyasi-hüquqi qiymət verməsinə nail olmamışıq. Bunun üçün ideoloji mübarizəni daha da gücləndirməli, bütün ölkələrin faciəyə düzgün baxışına nail olmalıyıq.

Lyubov İsmayılova:

- Bugünkü xatirələr hər birimizi ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarına qaytardı. Yaxşı bilirəm ki, Sumqayıt hadisələrinin baş verdiyi dövr güclü bir dövlətin potensialının sönməsi dövrü idi. "Krunk" erməni təşkilatının üzvlərinin bir qismi Sumqayıtda yaşayırdı. Onlar Ermənistanla mütəmadi əlaqə saxlayır, təlimatlanırdılar. Şəhərdə qalan ermənilər isə hələ də böyük sovet ideyalarına inanaraq heç bir yerə getməmişdilər. Onu da qeyd edək ki, həmin ermənilərin çoxu heç bir təşkilatın üzvü olmamışdılar, sadəcə, öz əməkləri ilə yaşayan insanlar idilər. Mitinqlərdən sonra başlanan qətlərin qarşısını almaq o qədər də çətin olmadığı halda, heç bir tədbir görülməmiş, seyrçi münasibət bəslənilmişdi. Xarici ölkələrin kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələri şəhərin hansı yerlərində çəkiliş aparmaq barədə əvvəlcədən təlimatlandırılmışdılar.

Sumqayıtda elə bir erməni ailəsi yox idi ki, onun yaşayış şəraiti digər xalqlardan olan sakinlərdən aşağı səviyyədə olsun. Tolerant ölkə olan Azərbaycanda onlar üçün hər cür şərait yaradılmışdı. Hətta orta məktəblərdə erməni dili tədris olunurdu. Hadisələrdən sonra Ermənistana köçənlər orada yaşaya bilmədilər, Rusiyanın müxtəlif şəhərlərində məskən saldılar. Bu gün onların hər birinin yaddaşında azərbaycanlılarla bağlı şirin xatirələr yaşayır.

Sumqayıtda yaşayan rus icmasının üzvləri Böyük Vətən müharibəsindən sonra bura köçənlərdir. O vaxtlar az adam tapılırdı ki, Xəzərin sahilində yerləşən gənclər şəhərindən danışsın. Rus millətindən olan elə bir adam tapmazsınız ki, nə vaxtsa doğma Sumqayıtı tərk etmək haqqında düşünsün. Çünki biz ruslar özümüzü bu şəhərin əhalisinin ayrılmaz bir hissəsi sayırıq. Bütün

bayramlarda öz qonşularımızla bir yerdə olur, onların sevincinə sevinir, kədərinə kədərlənirik.

Klara Kasyanov:

- Sumqayıt hadisələrindən öncə şəhərdə gəzən söz-söhbət fevralın 28-nə keçən gecə baş vermiş hadisələrdə öz təsdiqini tapdı. Şəhərin müxtəlif ərazilərində tonqallar yandırılır, nömrəsiz maşınlardakı xüsusi təlim görmüş adamlar küçələri dolaşaraq hamını səfərbər olmağa, ermənilərə qarşı hücum çağırırdı. Bəzi maşınlardan səsgücləndiricilərlə ermənilərin yaşadığı ünvanlar, ad və soyadları səsləndirilirdi. Mənim yaşadığım küçədə ermənilərin bir qismi evlərini dəyişərək Ermənistanı, eləcə də Rusiyanın müxtəlif şəhərlərinə köçmüşdülər. Şəhərdə qalanlar isə sadə vətəndaşlar idilər. Onlar Sumqayıt zavodlarında işləyirdilər. Yerli əhali ilə qaynayıb-qarışan bu insanlar inana bilmirdilər ki, nə vaxtsa, kimsə onları buradan çıxara bilər. Hadisə baş verən gün onlardan biri mənə yaxınlaşdı, hal-əhval tutduqdan sonra dedi ki, Yerevandakıların evi dağılsın, yenə də aranı qatmaq istəyirlər.

Hadisə baş verən gündən bir gün sonra bizim məhəllədəki ermənilər öz soydaşlarını sağ-salamat

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına MƏRKƏZİ KİTABXANA

gördükdə çox sevindilər. Sonradan məlum oldu ki, talan və qarətləri törədənlər elə xüsusi təlim görmüş ermənilərdir.

Hüseynağa Xancanov:

- Proseslərin ermənilərin əvvəlcədən planlaşdırdıqları ssenari üzrə davam etməsi, ölkəmizin hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyət imkanlarının məhdudlaşdırılması Sumqayıt hadisələrinin baş verməsini labüd etdi. Həmin dövrdə şəhər milis idarəsində partiya təşkilatının katibi vəzifəsində çalışırdım. Hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları kimi başa düşürdük ki, hadisələrin gedişi bizim ziyanımızdır. Vəziyyət getdikcə pisləşirdi. İlk qarşılıqlar fevralın 27-də baş verdi. Ayın 28-də isə şəhərdə on iki nəfərin ölümü faktı qeydə alındı. Milis idarəsinin rəisi vəziyyətə nəzarət etmək üçün şəhərə göndərilmiş general Krayevdən Hacı Zeynalabdin Tağıyev qəsəbəsindəki qoşunun Sumqayıta yeridilməsi haqda göstəriş verməsini xahiş etdi. General isə milis rəisinə "5-10 xuliqanın da öhdəsindən gələ bilmirsiniz" - deyərə acıqlandı. Ona görə ki, itkilərin sayının daha da artmasını gözləyirdilər, qarşılıqlarda 10-12 nəfərin ölməsi onları qane etmirdi. Elə bu səbəbdən bir gün sonra baş vermiş qarşılıqlarda daha 20 nəfər öldürüldü. Ölənlərin 26-sı erməni, 6-sı isə azərbaycanlı, ləzgi idi.

İtkilərin sayı 32 nəfər olduqda nəhayət, Sumqayıta qoşun yeridildi, komendant saati elan olundu. Qeyd edim ki, şəhərə gətirilmiş hərbiçilərin əksəriyyəti ermənilər idi. Əsgərlər azərbaycanlılarla kobud davranır, günahsız insanları həbs edir, öldürməyə çalışırdılar. Sumqayıt Şəhər 1 nömrəli Tikinti-Quraşdırma İdarəsinin işçisi Söhbət ölüm təhlükəsilə üzləşmişdi. O, həyat yoldaşı ilə işdən evə qayıdanda erməni hərbiçiləri hər ikisini saxlamışdılar. Əsgərlər öz aralarında erməni dilində danışaraq onları öldürməyi razılaşırdılar. Elə bu vaxt ərazidən keçən 5-6 azərbaycanlı Söhbəti və onun həyat yoldaşını ölümdən xilas etmişdi.

Bu cür faktlar sübut edir ki, Sumqayıt hadisələri ermənilər tərəfindən planlaşdırılmış aksiya idi. SSRİ-nin ayrı-ayrı orqanlarının ən şovinist, millətçi nümayəndələri Sumqayıt hadisələrinin araşdırılması üçün Azərbaycana ezam olunmuşdular. Onlar şəhərin hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərlərini sorğu-sual edir, bizi çaşdırmağa çalışırdılar. Məni SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin baş müstəntiqi polkovnik Zıbtsev sorğu-sual edirdi. O, on yeddi gün ərzində mənə hər gün izahat yazdırdı. Baş müstəntiq sorğu-sual zamanı haşiyəyə çıxaraq şəhər rəhbərliyində təmsil olunanların şəxsi münasibətləri barədə məndən məlumatlar almağa çalışır, beləliklə də, təhqiqatın əsil mahiyyəti kənardə qalırdı. Bütün bunlar azərbaycanlılar arasındakı münasibətləri öyrənmək, soydaşlarımızı həbs

etmək, eləcə də şəhərdə yeni qarşıdurmalar yaratmaq məqsədi daşıyırdı.

Müstəntiq bu hadisələrin ermənilər tərəfindən törədilməsi haqda izahatları aldıqdan sonra təhqiqat aparmaq üçün 3-cü mikrorayon ərazisinə gəldi. Ərazidə olduqca qərribə vəziyyət yaranmış, yaşayış binalarının dağıdılması sistemli şəkildə həyata keçirilmişdi. Binaların alt mərtəbələrində yaşayan ermənilər heç bir zərər çəkmədikləri halda, yuxarı mərtəbədəki mənzilləri dağıtmışdılar.

Bütün bunların mahiyyətini ona izah etdim. Bildirdim ki, əgər azərbaycanlılar həqiqətən, erməniləri öldürmək niyyətində olsaydılar, elə aşağı mərtəbələrdə yaşayanları öldürərdilər. Qətlər xüsusi plan əsasında həyata keçirilmişdi. Ermənilər "Krunk" təşkilatının üzvlük haqqını ödəyənlərə heç bir xəsarət yetirməmiş, bundan imtina edənləri isə qətlə yetirmişdilər. Müstəntiq baş verənlərin əsil mahiyyətini anladı. Təhqiqatı başa çatdırıb geri qayıtdıqda o, gözlənilmədən mənə "Siz kimin köməyinə ümid edirsiniz? Heydər Əliyevin? O, artıq əvvəlki vəzifəsində çalışmır" - dedi. Mən onu başa saldım ki, Heydər Əliyev yalnız azərbaycanlılar üçün yox, həm də ruslar və digər xalqlar üçün

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

böyük işlər görüb. Heydər Əliyev hələ son sözünü deməyib. Bir sözlə, Moskvadan göndərilən emissarlar Sumqayıt hadisələrinin araşdırılmasına, əsil həqiqətin ortaya çıxmasına hər vəchlə mane olurdular.

Xalidə Quliyeva:

- Həmin dövrdə imperiyanın yuxarı dairələrində havadarları olan ermənilərin Sumqayıtda vəziyyəti gərginləşdirmələri hər birimizi çıxılmaz vəziyyətdə qoymuşdu. Dağlıq Qarabağın vilayət partiya komitəsində çalışan ermənilərdən biri Sumqayıtda yaşayan bacısına zəng vuraraq şəhəri tərk etmək barədə xəbərdarlıq etmişdi. Bildirmişdi ki, şəhərdə tezliklə qarşıdurma yaranacaq. Onlar bu məlumatları hansı mənbələr vasitəsilə əldə edirdilər? Bu sualın cavabı birdir - hər şey əvvəlcədən ölçülüb-biçilmişdi. Mən DTK-nın Sumqayıt şəhər şöbəsinin oaxtkı rəhbəri Lebedevə zəng vuraraq başqa yerlərdə yaşayan ermənilərin burada çaxnaşma yaradacaqları barədə xəbərdarlıq etsəm də, o, müxtəlif bəhanələrlə sözlərimi qulaqardına vurdu.

Ümumiyyətlə, həmin dövrdə Sumqayıt şəhərində kriminogen durum heç də gərgin deyildi. SSRİ rəhbərliyinin dəstəyindən yararlanan ermənilər müxtəlif vasitələrdən istifadə edərək azərbaycanlılarla qarşıdurmaların baş verməsinə çalışır, bir sıra hallarda isə buna nail ola bilirdilər.

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarında meydana çıxmış Dağlıq Qarabağ probleminin SSRİ rəhbərliyi tərəfindən yaradılması təkzibolunmaz faktdır. Bu proseslərin baş verməsində əsas günahkarlardan biri də Mixail Qorbaçovdur. O, hətta müsahibələrinin birində Dağlıq Qarabağ probleminin özü tərəfindən yaradıldığını etiraf etdi. Fikirlərini bununla əsaslandırdı ki, Georgi Şahnazaryan ermənilərin Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılar tərəfindən guya tez-tez incidildiyi barədə ona çoxsaylı müraciətlər edirmiş. Bu səbəbdən də Qorbaçov azərbaycanlılarla ermənilərin yaşadıkları əraziləri bir-birindən ayırmaq barədə göstəriş verib.

Ötən əsrin əvvəllərindən başlayaraq ayrı-ayrı vaxtlarda Azərbaycan xalqına qarşı yönələn erməni təcavüzü, təxribatları bu gün də müxtəlif səviyyələrdə davam etdirilir. Elə buna görə də sayıqlığımızı itirməməli, hər bir məsələyə, hadisəyə vaxtında və lazımi reaksiya verməliyik.

Əli Əmirov:

- Ötən əsrin səksəninci illərinin sonunda ayrı-ayrı dövlətlərin SSRİ-ni parçalamaq, dağıtmaq istiqamətindəki fəaliyyəti daha da güclənmişdi. Bu planı həyata keçirmək üçün imperiyanın çoxmillətliyiindən istifadə olunur, xalqlar arasında münaqişələr yaradılırdı. Azərbaycan, Qazaxıstan,

Özbəkistanda baş verən hadisələr bu qəbildən idi. Bütün bunlar sovet imperiyasının iflasını sürətləndirən amillər idi. Qorbaçov hakimiyyətə məhz SSRİ-ni iflasa uğratmaq məqsədilə gətirilmişdi.

Ölkələr arasındakı münaqişələrdən sui-istifadə etməklə öz ərazilərini genişləndirməyə çalışan ermənilər Birinci dünya müharibəsində məğlub olan Osmanlı imperiyasına xəyanət etdilər. Qonşu ölkələrdəki hər hansı gərginlikdən istifadə etməklə yeni əraziləri ələ keçirməyi prioritet siyasət seçən bədnam qonşularımızın əsil siması Rusiya-Gürcüstan qarşılıqlı zamanı bir daha meydana çıxdı. Onlar Gürcüstana qarşı ərazi iddiaları qaldırdılar.

Ermənilər və onların xaricdə yaşayan havadarları ötən əsrin səksəninci illərinin sonlarında ortaya atılmış Dağlıq Qarabağ probleminin düyünə düşdüyünü görəndə yeni məkrli planlara əl atdılar. Sumqayıt hadisələri bədnam qonşularımızın Azərbaycan xalqına qarşı növbəti təxribat əməlləri idi. Onlar bununla beynəlxalq ictimaiyyətə sübut etmək istəyirdilər ki, azərbaycanlılarla dinc və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq qeyri-mümkündür, guya soydaşlarımız quldur, başkəsəndirlər.

Qüdrət Məlikov:

- SSRİ rəhbərliyi tərəfindən bura ezam olunmuş şəxslər şəhərdə komendant saatı elan edilən gün

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

"Sumqayıt" qəzetinin növbəti nömrəsinin nəşr edilməsinə mane oldular. Çünki qəzetdəki məqalələrdə "ekstremist" sözündən istifadə olunmuşdu. Bizə dedilər ki, bütün yazılar senzuradan keçməlidir. Mərkəzi Komitə tərəfindən Sumqayıta göndərilmiş nümayəndə həmin sözlərin altından xətt çəkmişdi. Demişdi ki, məsələyə büroda baxılacaq və siz bununla əlaqədar cavab verməli olacaqsınız. Biz bu cür ağır şəraitdə fəaliyyət göstərir, baş verənləri lazımınca işıqlandıra bilmirdik.

Fövqəladə vəziyyət elan olunduqdan sonra şəhərə çoxlu rus əsgəri gətirildi. Onlar hər kəsi yoxlayır, bir sıra hallarda azərbaycanlılara qarşı fiziki güc tətbiq edir, gəncləri hərbi maşınlarla harasa aparırdılar. Vəziyyət olduqca gərgin idi.

İndi hər kəs Sumqayıt hadisələrini acı təəssüf hissi ilə xatırlayır. Düşünürəm ki, hadisələrin iştirakçılarının xatirələri müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinə göndərilməli, əsil həqiqət beynəlxalq aləmə dolğun şəkildə çatdırılmalıdır.

Hüseynağa Xancanov:

- Zaman bütün qaranlıq məqamlara aydınlıq gətirdi. Ermənilərin soydaşlarımızın başına gətirdikləri müsibətlər, faciələr və təcavüzlər bütün təfərrüatı ilə məlum oldu. Hadisələrin sonrakı gedişi göstərdi ki, bədnam qonşularımız qondarma "soyqırımı" iddiaları ilə mənfəət əldə etmək, təcavüzkarlıq siyasətlərinə siyasi don geyindirmək niyyətindədirlər. Azərbaycan xalqı həmişə öz qonşuları ilə mehriban şəraitdə yaşamağa üstünlük verib. Rəsmi məlumatlara görə, hazırda ölkəmizdə otuz mindən artıq erməni dinc şəraitdə yaşayır. Nə üçün beynəlxalq təşkilatlar ölkəmizdə yaşayan ermənilərin həyat şəraiti, yaşayış səviyyəsi ilə bağlı araşdırmalar aparmırlar?

Təəssüf ki, ötən əsrlərdə torpaqlarımızda məskən salmış ermənilər onlar üçün yaradılmış şəraitdən sui-istifadə etmiş, "Böyük Ermənistan" xülyası ilə yeni ərazilər ələ keçirməyə cəhd göstərmişlər. Ermənilər müasir dövrdə də hər vəchlə öz çirkin niyyətlərini həyata keçirməyə çalışırlar. Bütün bunların qarşısını almaq üçün ideoloji mübarizəni daha da gücləndirməli, əsil həqiqətləri dünyaya çatdırmalıyıq. İndi bunun üçün kifayət qədər imkanlara malikik.

Xalidə Quliyeva:

- Biz Sumqayıt hadisələrinin əsil mahiyyətini əks etdirən məqalələrin sayını artırmalı, həmin yazıları müxtəlif dillərə tərcümə edərək dünya ölkələrinə yaymalıyıq. Ermənilər təbliğat metodundan geniş istifadə edir, öz uydurmalarını dünyaya bu vasitə ilə sırıyırlar. Qeyd edirəm ki, qondarma "erməni soyqırımı"nın araşdırılması ilə bağlı Türkiyədə 1915-ci ildən indiyədək cəmi 12 əsər yazılıb. Amma

ermənilər "soyqırımı" ilə bağlı uydurmalarından ibarət 1462 "əsər" yazıblar.

"AZƏRBAYCAN":

- Tarixin qara səhifələrindən olan Sumqayıt hadisələri bir daha sübut etdi ki, Cənubi Qafqazdakı qonşu dövlətlərə qarşı təcavüzkar siyasət yürüdən Ermənistanın məkrli planlarının qarşısının vaxtında alınması üçün hər bir vətəndaş ayıq-sayıq olmalı, hadisələrə açıq gözlə yanaşmalı, eyni zamanda, Azərbaycanın daha da güclü, qüdrətli dövlət olmasına öz töhfəsini verməlidir. Erməni millətçiləri Sumqayıt hadisələrinə məqsədli don geyindirməkdən bu gün də əl çəkmirlər. Bədnam qonşularımız bir sıra xarici dövlətlərdə 1988-ci ilin uydurma "genosidi" məsələsini gündəmə çıxarmağa çalışır, qanunvericilik orqanlarından bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verməyi tələb edirlər. Onlar ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya, Rusiya və digər ölkələrdə 22 il əvvəl baş vermiş hadisələri yanlış şəkildə Otəqdim etməyə can atır, guya Sumqayıtda mindən artıq erməninin öldürüldüyünü iddia edirlər.

1988-ci ilin fevralında baş verən hadisələr işğalçı Ermənistan dövlətinin iyirminci əsrdə Azərbaycana, xalqımıza qarşı növbəti təcavüzkarlıq siyasətinin tərkib hissəsi idi. Əsil həqiqətin nədən ibarət olduğunu dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün daim çalışmalı, ideoloji mübarizəni davam

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

etdirməliyik. Bu işlə yalnız kampaniya xatirinə məşğul olmaq heç bir fayda verməz. Böyüməkdə olan nəslin tarixi keçmişimiz barədə biliyini artırmaq, gənclərin vətənpərvər ruhda, əsil vətəndaş kimi böyüməsi və tərbiyəsində səylərimizi əsirgəməməli, müstəqil Azərbaycanımızın sosial-iqtisadi inkişafına, müdafiə qüdrətinin, siyasi nüfuzunun artmasına çalışmalıyıq. Bu missiyanın həyata keçirilməsində isə əsas güc öz şərəfli keçmişini dərinlən öyrənən, bu günü ilə fəxr edən və gələcəyə ümidlə baxan gənclərin üzərinə düşür.

“Azərbaycan”

01 aprel 2010

İkili standartların girovuna çevrilmiş gerçək soyqırımı və "soyqırımı" şouları

Azərbaycan Respublikası son illərdə siyasi və iqtisadi baxımdan özünün dünya birliyindəki yerini möhkəmləndirib, regionda inkişafını yalnız daxili maliyyə imkanları hesabına təmin edən yeganə dövlətə çevrilib. Sürətlə modernləşərək qarşıya qoyduğu strateji hədəflərə yetişən respublikamız özünəməxsus milli inkişaf modeli ilə müasir dünyanın yeni iqtisadi fenomeninə çevrilmək niyyətini əzmkarlıqla həyata keçirir.

Bir çox ölkələri sarsıdan qlobal böhran fonunda respublikamız ötən il ümumi daxili məhsulda 9,3, sənayedə 8,6, kənd təsərrüfatında 5 faizlik artıma nail olub. İnflyasiya cəmi 1,5 faiz təşkil edib, strateji valyuta ehtiyatları 3 milyard dollar artıb, orta aylıq əmək haqqı 298 manata yüksəlib. Azərbaycan nəinki qlobal böhrana sinə gərir, eyni zamanda, qlobal investisiya layihələrini maliyyələşdirir, qonşu dövlətlərin iqtisadiyyatına sərmayə qoyur. Məhz bu səbəblərdən Azərbaycan dünyanın diqqət mərkəzində olan dövlətlərdən biridir.

Azərbaycanın tarixən dünyanın diqqət mərkəzində olmasını şərtləndirən əsas amil isə təbii ehtiyatlar və geosiyasi anlamda olduqca əlverişli məkanda yerləşməsidir. Bu mənada keçmiş SSRİ-nin dağılması ilə Azərbaycanın və onun yerləşdiyi Cənubi Qafqaz regionunun dünya xəritəsinə dərhal vacib geosiyasi məkanlardan biri kimi daxil edilməsi, eləcə də burada ən aparıcı dövlətlər arasında olduqca gərgin məcrada başlayan və indi də davam edən rəqabətin əsasının qoyulması tam gözlənilən idi.

Müstəqqilliyə nail olduqdan, xüsusən ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra respublikamız Ermənistan istisna olmaqla Qafqaz bölgəsinin dövlətləri və xalqları ilə mehriban qonşuluq münasibətlərinin yaradılması istiqamətində ciddi addımlar atdı. Avrotlantik məkana inteqrasiya prosesinə start verməklə Azərbaycan regionda balanslı bir siyasətin əsasını qoydu və bu fonda öz milli maraqlarının ön plana gəldiyinə dair dünyaya açıq mesaj verdi: Azərbaycan

birqütblü yox, çoxvektorlu siyasət yeridir. Azərbaycan BMT, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, ATƏT, MDB, İslam Konfransı Təşkilatı, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, Yaxın və Orta Şərq ölkələrinin təmsil olunduğu EKO və digər beynəlxalq təşkilatlarla sıx inteqrasiya, hərtərəfli münasibətlər qurulması istiqamətində mühüm addımlar atdı.

Bəzi ölkələrin və beynəlxalq təşkilatların "demokratiyanın müdafiəsi" bayrağı altında ikili standartlardan çıxış etmələri, dövlətlərin suveren hüquqlarına kobud müdaxilə yolverilməzdir. Ən müasir tariximizdən məlumdur ki, Azərbaycan zaman-zaman müxtəlif təhdid və şantaj elementləri ilə üzləşib. Bunlara baxmayaraq, respublikamız qətiyyətli mövqeyindən bir addım da geri çəkilməyərək daxili və xarici siyasətinə kobud müdaxilə cəhdlərinə həmişə çevik müqavimət əzmi nümayiş etdirib. Son illərin bir sıra konkret siyasi situasiyaları göstərir ki, ölkə iqtidarı istər ABŞ və Qərb, istərsə də Rusiya və İranla münasibətlərdə Azərbaycanın mənafeyinə toxuna biləcək bütün məqamları çevik və adekvat reaksiya ilə aradan qaldırmağa nail olub. Respublikamızın rəsmi Vaşinqtonun bir müddət narazılıqla qarşıladığı Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xəttinin tikintisini daxili imkanları hesabına maliyyələşdirməsi, habelə ABŞ Dövlət Departamentinin 2007-ci ildə Dağlıq Qarabağın Azərbaycan

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

ərazisi olduğunu şübhə altına alan hesabatına sərt reaksiya verməsi və həmin texniki yanlışlığı qısa zamanda aradan qaldırmağa nail olması bu sırada xüsusi vurğulana bilər.

Demokratik dəyərlərə, sosial-iqtisadi liberalizm xəttinə sadıq qalan rəsmi Bakı əlverişli coğrafi-siyasi yerləşməsindən, tranzit-kommunikasiya imkanlarından, fəvqəlgüc dövlətlərin strateji maraq dairəsində olmasından maksimum səmərəli bəhrələnməklə hər bir konkret zaman, məkan və şərait çərçivəsində xarici siyasət hədəflərini müəyyənləşdirir.

Tarixi faktlar Ermənistanın işğalçı dövlət olduğunu təsdiq edir

Dünya işğalçı dövləti vaxtında cəzalandırmır. Bu da çoxsaylı müsibətlərin meydana çıxmasına səbəb olur. Ermənistan haqqında çıxarılan qərar və qətnamələr onun işğalçı olduğuna şübhə qoymur. Əgər dünyanın ən böyük, ən mötəbər təşkilatı - BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının, - bu, BMT-nin ən vacib orqanıdır, - Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı qəbul edilmiş 4 qətnaməsi və 6 bəyannaməsi icra edilmirsə, onda hansı beynəlxalq hüquq normalarından danışmaq olar. Bunlardan başqa, Ermənistanın silahlı birləşmələrinin qəsb etdiyi Azərbaycan ərazilərini tərk etməməsi onun təcavüzkar dövlət kimi tanınmasına kifayətdir. 1918-ci ildə Ermənistan respublika elan edilərkən 10 min kvadratkilometr ərazisi var idi. Bu gün Ermənistandan soruşan varmı ki, 1918-ci ildən 2010-cu ilə qədər ərazisi 35 min kvadratkilometrə qədər necə böyüdü? Ermənistan ərazisinin böyüməsinin mənbəyini və yolunu göstərməklə onun işğalçılığının qəbul edilməsi və işğalçı dövlət kimi tanınması üçün kifayətdir.

Azərbaycan bütün dövrlərdə ermənilərə güzəştə getmiş, nəticədə 1918-ci ilin mayında Ermənistan yaranmışdır. 1918-ci ildə erməni siyasətçiləri AXC parlamentinə müraciət edərək İrəvan mahalının onlara güzəşt edilməsini xahiş etdilər. Yenicə qurulmuş və çətin vəziyyətdə yaşayan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti əhalisinin 86 faizini azərbaycanlılar təşkil edən İrəvan nahiyəsini mürəkkəb tarixi şəraitdə ermənilərə güzəştə getməyə məcbur oldu. Qarşılığında ermənilər Zəngəzur və Qarabağa qarşı iddialarından əl çəkməli idilər. Əgər bu iddialar təzələndisə, AXC müqavilənin imzalanmasından keçən 100 il ərzində İrəvan nahiyəsini geri almaq hüququnu saxlayırdı (Azərbaycan Respublikası varis

kimi bu hüquqa sahibdir). Lakin sovet dövründə ermənilər işğallarını davam etdirdilər. Zəngəzur, sonra Göyçə heç bir hüquqi əsas olmadan Ermənistanla verildi. Müstəqillik dövründə isə Ermənistan Qarabağla bağlı işğalçı iddialarını həyata keçirməklə bütün dövrlərdə təcavüzkar olduğunu dünyaya bəyan etdi. BMT-nin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı məlum 4 qətnaməsindən tutmuş 1993-cü ildən indiyə qədər beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən Avropa Şurasında, İslam Konfransı Təşkilatında və digər təşkilatlarda Azərbaycanın ərazi bütövlüyü dəstəklənir və Ermənistan işğalçı ölkə kimi qəbul olunur. Ermənilərin işğalçılıq planları tarixin bütün dövrlərində gündəlikdədir. Amma dünya ictimaiyyətinin ikili standartlardan çıxış etməsi ədalətin bərpa olunmasına imkan vermir.

Xatırladaq ki, 1985-ci ildə Yunanıstanın paytaxtı Afina şəhərində Daşnaksütyun partiyasının XXIII qurultayı keçirilmiş və burada "Ermənistanın ərazisini genişləndirmək" məsələsi müzakirə olunmuşdu. Müzakirələrin gedişində erməni ideoloqları arasında Ermənistanın ərazisinin hansı dövlətin hesabına genişləndirilməsi ilə bağlı mübahisə yaranır. Türkiyə NATO-nun üzvü, eləcə də regionda qüdrətli dövlət olduğu üçün başqa alternativlər axtarılır. Nəhayət ki, erməni ideoloqları Azərbaycan və Gürcüstan dövlətləri üzərində uzun-uzadı tərəddüddən sonra birincini seçirlər. Qurultayda ermənilər bir səs çoxluğu ilə "Ermənistanın ərazilərini genişləndirmək" planına

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Azərbaycandan başlamağa qərar verirlər. Qərar da, nəticə də dünyaya bəllidir. Amma tədbir görə, işğalçı dövləti cəzalandıran yoxdur. Bu, ikili standart deyilmi? Dünya birliyinin bu işğalçı dövlətə qoşunlarını torpaqlarımızdan geri çəkmək üçün əsaslı təsir göstərməməsi ikili standartlara əyani sübutdur. Bütün bunlar yer üzündəki ədalətsizliyin, haqsızlığın əyani təəcəssümüdür. Bizim bir milyondan artıq qaçqınımız və məcburi köçkünümüz var. Onlar hələ də öz ata-baba yurdlarına qayıtmayıblar.

İkili standartlar soyqırımını məsələlərində də özünü büruzə verir

Tarixi həqiqətlərin dəyərləndirilməsində ortaya qoyulan ikili standartlar, təəssüf ki, ermənilərin uydurma soyqırımını ilə bağlı iddialarının dəstəklənməsi ilə də özünü büruzə verir. Necə olur ki, ermənilərə qarşı hər hansı soyqırımını aktının həyata keçirilmədiyini 1915-ci il hadisələri haqqında dünyanın bəzi ölkələrində qərarlar qəbul olunur, amma 1992-ci ildə erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi Xocalı soyqırımını Avropa ölkələrinin parlamentləri tərəfindən gündəmə gətirilmir? Niyə həmin dövlətlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsində minlərlə soydaşımıza qarşı törədilmiş cinayətlərin, saysız-hesabsız faciələrin üstündən sükutla keçirlər? Erməni təcavüzkarlarının Xocalıda həyata keçirdikləri soyqırımını 613 nəfərin, o cümlədən 106 qadının, 63 azyaşlı uşağın, 70 qocanın həyatına son qoydu. 487 nəfər şikəst oldu, 1275 dinc sakin əsir götürüldü, 150 nəfər itkin düşdü. Bu soyqırımını aktı nəticəsində bəzi ailələr bütünlüklə məhv edildi, mülki əhali görünməmiş qəddarlıqla qətlə yetirildi, əsir götürülənlərə amansız işgəncələr verildi. Bu əməllərin qabaqcadan düşünülmüş qaydada, milli əlamətinə görə insanların tamamilə və ya qismən məhv edilməsi niyyətilə törədilməsi beynəlxalq və dövlətdaxili hüquqa əsasən məhz soyqırımını olduğunu sübut edir. Erməni qəsbkarlarının törətdikləri bu vəhşilik və vandalizm aktı tərəqqipərvər bəşəriyyətin genosid kimi tanıdığı Xolokost, Xatın və Sonqmi faciələri ilə eyni səviyyədə qiymətləndirilməlidir. Beynəlxalq məhkəmələrə müraciət etməyin vaxtı deyilmi? Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı icması həm işğal olunmuş ərazilərə görə, həm də ötən əsrdə ermənilər tərəfindən məruz qaldıqları soyqırımını cinayətlərinə görə Ermənistanı beynəlxalq məhkəməyə verməlidir.

Erməni riyakarlığı Xocalı faciəsində özünü yaxından göstərir. Ermənilər Xocalı soyqırımını ilə bağlı faktların, şəkillərin guya Kosovo hadisələrinə məxsus olduğunu iddia edirlər. Onların yalanlarını ifşa etsək də, göründüyü kimi, ermənilər bütün vasitələrdən əleyhimizə istifadə etməyə cəhd göstərirlər. Tarixin saxtalaşdırılması, uydurma faktlar, hadisələrə məqsədli don geyindirilməsi yalnız erməni siyasətçilərinə məxsusdur.

ABŞ Nümayəndələr Palatasının Xarici Əlaqələr Komitəsində müzakirə olunan qondarma "erməni soyqırımını" məsələsi ermənilərin xeyrinə həllini tapdıqdan sonra erməni diasporu və onun nəzarətindəki Daşnaksütyun partiyasında ciddi hərəkətlilik diqqəti çəkməyə başlayıb. İspaniyada Kataloniya Muxtar Vilayətinin yerli parlamenti artıq qondarma məsələni qəbul edən qərar çıxarıb. Eyni zamanda, Kataloniyadan olan 5 deputatın iştirakı ilə İspaniya parlamentinə bu iddiaların tanınması ilə bağlı təkliflər verilib. Ermənilər Almaniyada da "soyqırım" şousunu gündəmə gətirməyə çalışırlar. Lakin alman parlamenti ermənilərin iddialarını rədd edib. Onlar çox doğru qeyd etmişlər ki, bu işlərlə alman parlamenti deyil, Türkiyə və Ermənistanın yaradacağı birgə komissiya məşğul olmalıdır.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Ermənilərin bu mərhələdə əsas niyyəti qanunverici orqanlarında uydurma "soyqırımını" ilə bağlı qərar qəbul etmiş ölkələrin Türkiyəyə təzyiqini artırmaqdır. Daşnaksütyun partiyasının rəhbərliyi bu günlərdə planlarını açıqlayaraq bildirmişdir ki, Türkiyədən təzminat, davamında isə ərazi tələb edəcəklər. Lakin bəzi dövlətlərin parlamentlərində uydurma "erməni soyqırımını" haqqında qərarların qəbul edilməsi Türkiyəyə qarşı təsir vasitəsi ola bilməz. Ona görə ki, bu ölkələr Türkiyə Cümhuriyyəti qarşısında heç bir öhdəlik, tələb qoya bilməzlər. Əgər bu məsələdə söhbət sələfçilikdən gedirsə, onda ABŞ ötən əsrdə Amerika qitəsinin yerli sakinlərinə qarşı soyqırımını siyasətinə görə cavab verməlidir.

Fransa və digər ölkələr də Şimali Afrika ölkələrində vaxtilə həyata keçirdikləri qırğınlara görə təzminat verməlidirlər.

Ermənilərin növbəti məkri: Sumqayıt hadisələri

Ermənilərin təbliğat maşını Sumqayıt hadisələrini də daim gündəmdə saxlayır və bu amildən Azərbaycana qarşı fasiləsiz olaraq istifadə etməyə çalışır. Sumqayıt hadisələrindən keçən müddətdə, demək olar ki, bütün məsələlər aydınlaşmışdır. Lakin ermənilər həmin cinayətin ssenarisinin müəllifi olduqlarından dünya ictimaiyyətini də aldatmış, Sumqayıt hadisələrindən Azərbaycanın əleyhinə istifadə etməyə çalışmışlar.

Sumqayıt hadisələri ermənilərə nə üçün lazım idi? Sumqayıt hadisələri ermənilərə Qərbi Azərbaycanda və Qarabağda törətdikləri və törədilməsi planlaşdırılan cinayətlərə (Ermənistan SSR-in Quqark, Spitak və Stepanavan şəhərlərində azərbaycanlılara qarşı törədilən cinayət əməlləri nəticəsində 33 nəfər öldürüldü) haqq qazandırmaq üçün lazım idi. 1988-ci ilin yanvar ayında ermənilər Ermənistan SSR-də yaşayan azərbaycanlıları kütləvi surətdə qovmuş və qətl etməkdən də çəkinməmişdilər. Azərbaycan hakimiyyət orqanlarının qərarı ilə qaçqınlar Qarabağda, o cümlədən Dağlıq Qarabağda deyil, yanlış olaraq Bakı və Sumqayıtda yerləşdirildi. Əslində, minilliklərlə yaşadıkları yerlərdən vəhşicəsinə qovulan azərbaycanlıların Sumqayıtda yerləşdirilmələri ermənilərə də əlverişli idi. Ona görə ki, Sumqayıt SSRİ-də "qardaşlıq şəhəri" hesab edildiyindən orada bir çox

millətin, o cümlədən ermənilərin nümayəndələri yaşayırdılar. Bu şəhərdə planlaşdırılan aktları həyata keçirmək asan idi.

Sumqayıt hadisəsi olmasa da, ermənilər ona oxşar və ya ondan daha təsirli bir cinayəti onsuz da törədəcəkdilər. Çünki ermənilərə görə, məqsədə çatmaq üçün bütün vasitələr məqbuldur. Artıq ermənilər milli qırğına Ermənistanda start vermişdilər. 1988-ci ilin fevralında isə iki Azərbaycan vətəndaşı Əsgəranda öldürüldü. 28-29 fevral 1988-ci ildə Sumqayıtda kütləvi iğtişələr baş verdi, nəticədə müxtəlif millətlərə mənsub insanlar, ermənilər, azərbaycanlılar və ruslar da daxil olmaqla 32 nəfər öldürüldü.

Çox maraqlıdır ki, hadisə baş verəndə erməni reportyorlar hadisə yerində "təsadüfən" olmuş və hadisəni lentə alaraq Ermənistan televiziyası ilə xalqa göstərmişdir. Hətta olacaq hadisə üçün abidə də hazırlanaraq örtük altında saxlanılmış, hadisədən bir gün sonra Sumqayıt hadisələrinin qurbanlarına "abidə" də ucaldılmışdır.

SSRİ rəhbərliyinin ermənipərəst siyasəti isə azərbaycanlıların dünyada qaniçən kimi tanınmasına yönəldilmişdi. Hadisələrin əsil mahiyyəti məqsədyönlü şəkildə gizlədilir, əsas tapşırıqların haradan gəlməsindən söhbət açılmırdı. Ermənilərin təşkil etdikləri cinayəti gizlətməyi

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

ondan görmək olardı ki, Azərbaycanın səlahiyyətli orqanlarının nümayəndələri hadisələrin tədqiqindən uzaqlaşdırıldılar. Cinayətlə əlaqədar məhkəmə hadisənin baş verdiyi yerdə deyil, Moskvada aparıldı. Hadisə ilə əlaqədar sənədlər Azərbaycana qaytarılmayıb Moskvada saxlanıldı. Bu, əslində cinayətin sənədlərinin yox edilməsi tədbirindən başqa bir şey deyildir.

Sumqayıt hadisələrinin əsas təşkilatçısı - 6 erməni öldürən və 6 erməni qadını zorlayan Eduard Qriqoryan idi. O, 12 il həbs cəzasına məhkum edilsə də, sonradan azadlığa buraxıldı. Hadisələrdə günahı tutarlı dəlillərlə sübuta yetirilməyən Əhməd Əhmədov isə SSRİ Ali Məhkəməsinin qərarı ilə güllələndi.

Sumqayıt hadisəsinin ermənilər tərəfindən əvvəlcədən təşkil edildiyi artıq təsdiq edilib. Ermənilər və onların havadarları üçün hər hansı hadisənin nə dərəcədə doğru olması deyil, ermənilərin əsassız iddia və tezislərinə nə qədər kömək göstərməsi maraqlıdır.

Türkiyə sərsəm iddialar üzərində köklənən bir dövlətlə normal əlaqə qura bilməz

Ermənilərin işğalçılığı hər addımda özünü göstərir. İşğalçılıq yalnız işğal etmək deyil, həm də qonşu ölkələrin müxtəlif ərazilərinə iddia etməkdir. Ermənilərin Türkiyəyə, İrana və Gürcüstana qarşı da ərazi iddiaları uzun illərdir ki, davam edir. Onlar işğalçılıq planlarına qanuni beynəlxalq haqq da qazandırmağa çalışırlar. Belə ki, ermənilər Türkiyə ilə Ermənistanın BMT tərəfindən qəbul edilmiş sərhədlərinin qanuni olmadığını iddia edirlər. Guya əllərində I Dünya müharibəsinin sonlarında ABŞ prezidenti olmuş "Vudro Vilsonun təsdiqlədiyi rəsmi sənəd var." Doğrudanmı Vudro Vilson belə bir sənəd imzalamışdır? Qətiyyətlə, bu, cəfəngiyatdır. Ermənilər o zaman da hazırda iddia etdikləri ərazi tələblərini ABŞ Prezidenti Vudro Vilsona təqdim etmişdilər. Vudro Vilson ermənilərin tələblərini yoxlatdırmaqdan ötrü general Harbordun başçılığı altında nümayəndə heyətini ermənilərin iddia etdikləri bölgələrə göndərmişdir. General Harbordun komissiyası ermənilərin iddia etdiyi yerlərdə olmuş, vəziyyəti və erməni iddialarını araşdırmış, sonra ABŞ Prezidentinə və Paris sülh konfransına

tarixi ədəbiyyatda "General Harbordun hesabatı" adlanan sənədi təqdim etmişdir. 21 səhifəlik hesabatda ermənilərin iddialarının əsassız olduğu bildirildiyindən ABŞ Prezidenti və Paris konfransı ermənilərin tələblərini rədd etmişdir.

Ermənilərin iddialarından biri də odur ki, "Qərbi Ermənistandan istifadə etdiyinə görə Türkiyə Respublikası Ermənistanı təminat ödəməlidir." Ermənilərə görə, "Erməni mədəniyyətinin böyük bir qismi Qərbi Ermənistanda çiçəklənib." Bu da ermənilərin Türkiyə Respublikasına qarşı ərazi iddiasının yeni bir formasıdır. Bir anlığa düşünək ki, xalqlar başqa ölkələrin ərazisində olan öz "mədəniyyət nümunələrini" tələb etsələr, dünyada nə qədər böyük anarxiya başlanar. "Ermənilərin tarixdəki 10 paytaxtının 7-si bu ərazilər daxilindədir" fikri də ermənilərin Şərqi Anadoluya qarşı işğalçılıq aktından başqa bir şey deyildir.

Ermənilər xarici ölkələrin təzyiqi ilə Türkiyə ilə sərhədlərin açılmasını tələb edirlər. Bu isə Türkiyə ilə Ermənistan arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq və qonşuluq siyasətinin bərqərar olmasını tələb edir. Halbuki Ermənistanın Türkiyəyə qarşı iddialar zənciri davam edir və yeni-yeni iddialar meydana çıxmaqdadır. Belə olduğu şəraitdə iki qonşu ölkə arasında münasibətlərin düzəlməsindən danışmaq siyasi uzaqgörmezlikdən başqa bir şey deyildir. "Soyqırım ermənilər üçün qlobal həqiqətdir" şüarı

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

erməni rəhbərlərinin və siyasətçilərinin əsas şüarı olduqca bu iki ölkə arasında normal münasibətlər gözləmək özünü aldatmaqdır.

Daşnaklar Türkiyə ilə münasibətlərin düzəlməsinə inanmırlar, heç düzəlməsinə də imkan vermək fikrində deyillər. Giro Manoyanın dediyi kimi, "Protokollar ratifikasiya edilməyəcək. Edilməsinə Ermənistan hökuməti cəhd edərsə, buna biz imkan verməyəcəyik".

Azərbaycanın düşməni hərbi yolla başa salması qaçılmazdır

Bu gün dünyada bir erməni təəssübkeşliyi var. Avropalılar özləri qanunun aliliyi prinsipini gözləmir. Azərbaycanın 20 faiz torpaqları işğal edilib, 1 milyon soydaşımız öz doğma yurdlarından qovulub. Beynəlxalq ictimaiyyət isə buna göz yumur. Münaqişənin həllində Azərbaycan tərəfinin ərazi bütövlüyü prinsipi, Ermənistanın isə xalqların öz müqəddəratını təyinetmə prinsipindən çıxış etməsi problem yaradıb. Ermənilər bir xalq kimi bu hüquqdan artıq bir dəfə istifadə edərək Ermənistan Respublikasını yaradıblar. Xalqlara mənsub olan bu prinsip Dağlıq Qarabağda yaşayan bir ovuc erməniyə aid edilə bilməz. Belə çıxır ki, ermənilər icma halında yaşadıkları bütün ölkələrdə respublika yaratmalıdırlar? Erməni ideoloqları indi də "Artsax xalqı", "Dağlıq Qarabağ xalqı" adlı uydurma formalar fikirləşiblər. Erməni yalanına dünyanın demokratik inkişaf yolunu keçmiş dövlətlərin inanması təəssüf doğurur.

Bu münaqişənin çözümü istiqamətində artıq Ermənistanı diplomatik məğlubiyyətə uğradan Azərbaycan hərbi müstəvidə də hakim mövqedən çıxış edir və işğalçı ölkənin Dağlıq Qarabağdan, zəbt olunmuş ətraf rayonlardan güc yolu ilə çıxarılmasına tam hazırdır. Rusiyalı politoloq Yevgeni

Kriştalyev bununla bağlı bildirir ki, Ermənistanın qonşuları ilə münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün rəsmi Yerevandan onlara qarşı irəli sürdüyü ərazi iddialarından geri çəkilmək tələb olunur. Yaxın zamanda danışıqların nəticə verməyəcəyi təqdirdə Azərbaycan hərbi gücdən istifadə edəcəyini ən yüksək səviyyədə bəyan edib.

Həsənbala Sadıqov

“Azərbaycan” 01 aprel 2010

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

“Azərbaycan ziyalısı heç vaxt millətlərarası qarşিদurma yaratmayıb”

Hidayət Orucov ABŞ konqresmeninə cavab verdi

Bu günlərdə ABŞ konqresmeni Adam Şif 1988-ci il Sumqayıt hadisələri barədə bəyanatla çıxış edib. O, 22 il öncə törədilmiş çaxnaşmalarla bağlı Amerika ictimaiyyətində özünün haqq-ədalət carçısı, havadarlıq etdiyi erməni mənşəli “məzlumların” isə “zavallı bədbəxtlər” obrazını yaratmağa çalışıb, “Sumqayıt qırğını törədənlərin çoxu Azərbaycan hökumətində yüksək vəzifələrdə çalışırlar”, – deyə tamamilə əsassız və məsuliyyətsiz fikir söyləyib: “...Azərbaycanın hər yerində mövcud olan anti-erməni dalğası tərəfindən törədilən bu kimi cinayətlərin səbəbkarları Azərbaycanın səlahiyyətli orqanları tərəfindən lazımı şəkildə cəzalandırılmayıb. Qırğını törədən və ya bu qırğında iştirak edən bir sıra insanlar isə hələ də Azərbaycan hökumətində yüksək vəzifələrdə fəaliyyət göstərirler (?). Qırğının törədilməsi ərəfəsində Azərbaycan Kommunist Partiyasının sədri Hidayət Orucov (?) Sumqayıtda ermənilərə xəbərdarlıq edərəkən bildirmişdir: “Əgər siz Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşməsi kampaniyalarını dayandırmasanız, onda qonşu ərazilərdə yaşayan 100 min Azərbaycanlı evlərinizi yandıracaq, qadınlarınızı zorlayıb uşaqlarınızı öldürəcək”. Orucov hazırda Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin etnik siyasət məsələləri üzrə müşaviri vəzifəsini icra edir (?)...”

Yazıçı-publisist Hidayət Orucov ABŞ konqresmeninin açıqlamasına münasibətini bildirib. O deyib ki, Azərbaycan ziyalılarının və səlahiyyətli orqanlarının guya anti-erməni mövqe tutduqlarını nəyin bahasına olursa-olsun əsaslandırmağa cəhd kimi yayılan həmin bəyanat qeyri-dürüst faktlar, şəx-xəta epitetlərlə “bəzədilib”.

H. Orucovun sözlərinə görə, 1988-ci ilin qışında azərbaycanlılar indiki Ermənistan ərazisi hesab olunan tarixi Vətənlərində öldürülür və hədə-qorxu ilə var-dövlətləri əllərindən alınaraq qovulur, didərgin salınırdılar. Həmin vaxtlar Qərbi Azərbaycanda vəhşicəsinə öldürülənlərin sayı Sumqayıt hadisələrində ölənlərin sayından qat-qat çox idi: “Cənab konqresmen bütün bunların törədilməsinin

səbəblərinin fərqi nə varırmı?! O cür dəhşətli dövrdə Azərbaycan millətinin beynəlxalq imicinə daha bir zərbə vurmaq üçün Moskvadakı sovet hakim dairələrinin təşviqi və təşkilatçılığı ilə məhz erməni əsilli xəyanətkar Qriqoryan Sumqayıtda talanlar törətmişdi. Həmin hadisələrə zərərən “yubiley” xarakteri vermək istəyən konqresmen o dövrün xronologiyasından, sosial-siyasi durumundan xəbərdar deyil. Hətta, kimlərin hansı dövlət qulluğunda çalışdığından, Sumqayıtda, yoxsa İrəvanda “qorxulu fikirlər” söyləndiyindən də məlumatsızdır.

O qeyd edib ki, 1988-ci ildə Sumqayıtda olmayıb və həmin dövrdə heç bir rəsmi dövlət qulluğunda çalışmayıb. Həmin vaxt “Gənclik” nəşriyyatının baş redaktoru vəzifəsində işləyib və bədii-publisistik yaradıcılıqla məşğul olub: “Həmin illərdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında cərəyan edən hadisələrə yazıçı-publisist kimi vətəndaş mövqeyimi bildirmişəm və fikirlərim mətbuatda dərc edilmişdir. Həmişə – o illərdə də, bu gün də humanizm və tolerant düşüncə tərzinə əsaslanmışam. Ümumiyyətlə, qəti bəyan edirəm ki, harada, hansı vəzifədə çalışmalarından asılı olmayaraq, Azərbaycanın heç bir dövlət məmuru və ziyalısi heç vaxt araqızışdırıcı fikirlər səsləndirməyib, millətlərarası qarşıdurma təbliğatı ilə məşğul olmayıb”.

Bəxtiyar

“525ci qəzet” 30 aprel 2010

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Ermənilərin silahı özlərinə tuşlanır

Eyruz Məmmədovun müəllifi olduğu kitab erməniləri təşvişə salıb.

“Exo Sumqayıta” qəzetinin baş redaktoru, respublikanın əməkdar jurnalisti Eyruz Məmmədov Azərbaycan oxucularına yaxşı tanışdır. O, 22 ildir ki, 1988-ci ilin fevral ayında Sumqayıtda baş verən hadisələrin tədqiqatı ilə məşğuldur. Onun bu problemə həsr olunmuş “28-dən 29-na keçən gecə”, “Erməni təxribatı”, “İyirmi ildən sonra” (rus dilində) kitabları nəşr olunub, “Sumqayıtın əks-sədası” 5 seriyalı və “Sumqayıt” adlı sənədli filmləri şəkilib.

Eyruz Məmmədov bədii yaradıcılıqla da məşğuldur. Onun “2-ci paralel”, “Bir, iki, üç və yaxud Dağ çiçəyi”, “Anata”, “Gecə.. incə gecə” kitabları işıq üzünə görüb. Bu yaxınlarda Eyruz Məmmədovun “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” adlı yeni kitabı çapdan çıxıb və onun geniş ictimaiyyətin iştirakı ilə təqdimmə mərasimi keçirilib. Kitabla bağlı daha geniş məlumat əldə etmək üçün müəllif redaksiyamızın qonağı oldu. Ona bir neçə sualla müraciət etdik.

- Eyruz müəllim, “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabı məlum hadisələrə həsr olunmuş dördüncü işıq üzünə görməsi hansı zərurətdən doğub?

- Sözsüz ki, bunun öz səbəbi vardır. Yadıma salmaq istəyirəm ki, 1988-ci ildə ermənilər Rusiyanın rəhbərliyi və xaricdə yaşayan havadarlarının dəstəyi ilə Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkibindən alınıb, Ermənistanın tərkibinə qatılması tələbini irəli sürdülər. Lakin Azərbaycan xalqının iradəsi və etirazı ilə qarşılaşdılar. Bəd niyyətlərini yerinə yetirmək üçün ermənilər 1988-ci ilin fevral ayının 28-29 da Sumqayıtda qan tökdülər. Bununla onlar azəriləri başkəsən, quldur bir millət kimi

dünya ictimaiyyətinə təqdim etmək istədilər. Əsil həqiqəti üzə çıxartmaq, erməni siyasətçilərinin və ideoloqlarının böhtan və qərəzli niyyətlərini ifşa etmək üçün Sumqayıtda baş verən hadisələrlə məşğul olmağa başladım. 22 ildir ki, bu hadisələrin tədqiqatı ilə məşğulam.

“Bir neçə kitab və sənədli filmlərin müəllifiyəm. İki il bundan əvvəl “İyirmi ildən sonra” rus dilində kitabım nəşr olundu və Rusiyada yayımlandı. Kitab geniş rezonansa səbəb oldu. Rusiyanın ayrı-ayrı bölgələrindən, o cümlədən Kanada, Fransa, Hollandiyadan mənə internet poçtuma məktublar gəlməyə başladı. Müəlliflərin əksəriyyəti ermənilər və ermənipərəst ruslar idi. Sözsüz ki, kitaba görə mənə minnətdarlıqlarını bildirmirdilər. Onlar mənə Sumqayıtda azərilərin ermənilərə qarşı törədilən “genosid”i ört-basdır etməkdə günahlandırır, mənə şovinist damğası vurur, hansısa klanlara xidmətdə günahlandırır. Bütün bu cızmaqaralar mənə qətiyyənlə narahat etmir, əksinə, daha fəal olmağa səsləyir.

Məktublarla tanış olandan sonra məndə belə bir fikir yarandı ki, Azərbaycan-Ermənistan müharibəsi ilə bağlı nəşr olunan kitablar mütləq xarici dillərə tərcümə olunmalıdır. Yoxsa, biz özümüz yazır, özümüz də oxuyuruq. Düzdür, son illər bu sahədə xeyli işlər görülmüşdür, bunu danmaq olmaz. Bununla belə, görülən işlərlə də kifayətlənmək olmaz.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

“Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Qeyri Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının dəstəyi ilə, “Potensial” Sumqayıt mütəxəssisləri birliyinin layihəsi əsasında çap olunmuşdur. Layihənin rəhbəri, texniki elmlər namizədi, Sahib Fərzəliyev, koordinatoru isə hüquqşünas Feyruz Şivəxanovdur. Bu kitabın nəşr olunmasının təşəbbüskarları onlardır. Müəllif kimi onlara öz minnətdarlığımı bildirirəm.

- Yuxarıda belə ifadə işlətdiniz ki, “özümüz yazır, özümüz də oxuyuruq”. “İyirmi ildən sonra” kitabınız rus dilində çap olunub və dediyinizə görə əks-sədaya səbəb olub. Onda niyə “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabı başqa xarici dillərə tərcümə olunmur?

- “Potensial” Sumqayıt mütəxəssisləri birliyinin rəhbərlərinin məqsədi ondan ibarətdir ki, Sumqayıt həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırılsın. Bu kitab üç dilə tərcümə olunmalıdır. İngilis, fransız və alman.

Kitabı Azərbaycan dilində yazmaqda məqsəd hadisələrə yeni rəqəsdən yanaşmaq, ermənilərin vəhşiliklərini açıb qabartmaq, Sumqayıt hadisələri ilə yanaşı, 20 yanvar, Xocalı və digər işğal olunmuş rayonlarımız haqqında yeni faktları işıqlandırmaqdır. Məhz bundan sonra kitab xarici dillərə tərcümə olunmalıdır. Artıq ingilis variantı demək olar ki, hazırdır.

- Kitabınızda daha çox nəyə qiymət vermişiniz?

- Kitabda Dağlıq Qarabağla bağlı problemlərə toxunaraq çalışmışam ki, bəzi hadisələri ermənilərin silahı ilə onların özlərini atəşə tutum. Məsələn, erməni tarixçisi V.İşxanyan 1916-cı ildə Petroqradda nəşr edilən “Qafqaz xalqları” kitabında yazırdı: - “Qarabağın Dağlıq hissəsində yaşayan ermənilər Türkiyə və İrandan gəlmiş qaçqınlardır. Azərbaycan torpağı onlar üçün təqiblərdən və təhdidlərdən sığınacaq olmuşdur”.

- Və yaxud Beyrutun “Al Şərq” nəşriyyatı Xocalı hadisələrində iştirak etmiş erməni Davud Xeyriyan özünün “Xaç uğrunda” kitabında Xocalıda ermənilərin dinc əhaliyə qarşı törətdikləri vəhşiliklər haqqında geniş məlumat verir.

Daha bir misal: 1992-ci il mart ayının 12-də erməni jurnalisti Berain Siracyan Fransada çıxan “Frans katalikkeziya” jurnalında yazırdı: “ Qar üstündəki, buz üstündəki qalaqlanmış kimsəsiz, sahibsiz cəsədlərdən qorxdum. Qorxdum ki, bu qan üçün heç vaxt Azərbaycan tərəfi, sabahkı nəsillər susmasın...” Mənə elə gəlir ki, artıq şərhə ehtiyac yoxdur.

- Bilirik ki, “Potensial” Sumqayıt mütəxəssisləri birliyi “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabını internet səhifələrində yerləşdirib. Xaricdən kitabla bağlı hər hansı informasiya və yaxud təklif daxil olubmu?

- Kitabın koordinatoru Feyruz Şivəxanovun mənə verdiyi məlumata görə Fransada yaşayan soydaşımız onu fransız dilinə pulsuz tərcümə etməyi boynuna götürüb. İsveçrədən, Hollandiyadan da maraqlı təkliflər var. Türklər də kitaba maraq göstəriblər. Onlar kitabı türk dilinə çevirməkdə təşəbbüs irəli sürüblər. Qısa zamanda belə təkliflərin irəli sürülməsini Sumqayıtda baş verən həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün atılan addımlardan biri hesab edirəm.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

- Erməni kütləvi informasiya vasitələri Dağlıq Qarabağın işğal olunmuş ərazilərinin heç bir vaxt Azərbaycana qaytarılmasına razılıq verməyəcəkləri haqqında tez-tez bəyanat verirlər. Sizin fikrinizcə, bu nədir? Ermənilərin arxayınçılığı, yoxsa...?

-Ermənilər “Böyük Ermənistan” yaratmaq xəyalı ilə yaşayıblar. 1988-ci ildən isə Qorbaçovun ”yenidənqurma” siyasətindən tarixi şans kimi istifadə edib torpaq iddiası ilə çıxış etməyə başladılar.

Lakin Azərbaycan xalqı ayağa qalxdı, “torpaqdan pay olmaz” deyərək, öz qətiyyətini və bərkəməlliyini mərkəzə bildirdi. Əllərini hər yerdən üzən ermənilər və başda ermənipərəst Qorbaçov olmaqla, rus ordusunun dəstəyi ilə 20 faiz torpaqlarımız işğal olundu, bir milyon qaçqın Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrinə pənah gətirdilər. Lakin dünyada gedən proseslər göstərir ki, uzunmüddətli müharibə aparmaq və əsassız olaraq torpaq iddiasına yiyələnmək qeyri- mümkündür. Azərbaycan bu gün inkişafdadır, qərbə inteqrasiya edir. Qazandığımız nailiyyətlər göz qabağındadır. Ermənistan isə bu sahədə geridə qalır. Yerevanda iqtidara qarşı çıxış edən müxalifət dünyəvi proseslərdən geri qaldıqlarını qeyd edirlər. Öz xalqının gələcəyini düşünən siyasətçilər başa düşürlər ki, dünya iqtisadi cəhətdən inkişaf etdikcə, ölkələr bir-biri ilə sıx əməkdaşlıq edəcəklər. Maraqlar üst-üstə düşdükcə isə konflikt zonalar, mən ilk növbədə, Dağlıq Qarabağı nəzərdə tuturam, hüquqları pozulmuş insanların xeyrinə həll ediləcəkdir. Belə olan halda, ermənilər təklənməkdən, bir çox geniş və iri miqyaslı layihələrdən kənar qalacaqlarından qorxurlar. Yardım hesabına nə qədər yaşamaq olar? Bunun bir gün sonu olmalıdır, ya yox?. Mövcud iqtidar nümayəndələri isə bu gün ruslara və xaricdə yaşayan erməni lobbisinə arxayındırlar.

- Rusiyanın xarici işlər naziri Lavrov bir ay bundan əvvəl Moskvada mətbuat konfransında çıxış edərək bildirmişdir ki, Ermənistana hər hansı bir təcavüz olarsa, Rusiya ona köməklik edəcəkdir. Ertəsi gün Ermənistan Respublikasının prezidenti S.Sərkisyan Moskva telekanallarının birində çıxış edərək

dedi ki, Dağlıq Qarabağ heç bir vaxt Azərbaycanın olmayıb və olmayacaq. Sizin fikrinizi bilmək istərdik.

- Birincisi onu demək istəyirəm ki, Lavrovun çıxışı qeyri diplomatik bir çıxış idi. Lavrovun bu çıxışı qərb mətbuatında birmənalı qarşılanmadı. İkincisi, Sarkisyanın bəyanət verməsi ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın olmayıb və olmayacaq, bu onun iradəsindən irəli gəlir. Bütün planlar Moskvada qurulur və bu açıq-aşkar görünür.

Azərbaycanın isə öz müstəqil siyasəti var. Respublikamızın prezidenti İlham Əliyev çıxışlarında dəfələrlə qeyd edib ki, xalqımız müharibənin əleyhinədir, qan tökülməsini istəmir. Məcbur qaldıqda isə, güclü ordumuz, torpaqlarımızı azad edəcək şanlı əsgərlərimiz var. Ermənilər bunu dərk etməlidirlər.

- Qayıdaq Sumqayıtda baş verən hadisələrə. Bilirik ki, SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin əli olmadan Sumqayıtda qan tökülə bilməzdi?

- Sizinlə razıyam. Hər hansı bir iğtişəşin, tətilin və yaxud mitinqin keçirilməsi haqqında xüsusi orqanlar əvvəlcədən xəbərdar olurlar və onun qarşısını necə almaq planları cızılır. Sumqayıtda isə planlar tutulmuşdu, lakin qarşısını almaq göstərişi verilməmişdi. Həmin günlər və qanlı hadisələr Ermənilərin xeyrinə işləməli idi və açıq şəkildə qeyd edək ki, işlədi də. Ermənilər qondarma sənədli film çəkib bütün Avropada Azərbaycan xalqını başkəsən, quldur bir millət kimi göstərməyə çalışdılar.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Üstündən 22 ildir ki, vaxt keçib. Niyə ermənilər həmin filmi Sumqayıt hadisələri ərəfəsində hər il telekanallarda göstərmirlər? Çünki ifşa olunacaqlarından qorxurlar. Montaj olunmuş, başdan-ayağa böhtan xarakteri daşıyan bir filmə heç kim inanmayacaq. Mənim internet poçtuma ermənilərdən daxil olan məktublara cavab olaraq, həmin filmi geniş ekranlara çıxarılmamasının səbəbini soruşmuşam. Lakin onlar bu sualdan həmişə yayınırlar. Atalar yaxşı deyib: Yalan ayaq tutar, yeriməz.

- Ermənistan-Azərbaycan, ATƏT-in Minsk qrupu yaradılıb. İndiyədək irəliyə doğru inamlı addımlar atılmayıb. Siz ATƏT-in fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

- Qeyri-kafi. Verdiyim qiyməti əsaslandırmaq istəyirəm. Mən və mənim mərhum dostum, tanınmış rejissor Davud İmanov “Sumqayıtın əks-sədəsi” sənədli filmi 1990-cı illərin əvvəllərində çəkmişdik. Moskvada Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Siyasi Bürosunun üzvlərindən, bir sıra demokratlardan müsahibələr aldıq. Onlardan biri dedi ki, “Azərbaycan-Ermənistan” konflikti uzun sürəcək. Tərəfləri razılığa gətirmək üçün beynəlxalq qurum yaradılacaq. Onlara səfir statusu veriləcək. Həmsədrilər dünyanın bir çox ölkələrində görüşlər keçirəcək, bahalı mehmanxanalarda qalacaq, bahalı restoranlarda nahar edəcəklər. Bakıya və Yerevana qayıdanda isə mətbuat konfransı keçirib bəyan edəcəklər ki, görüşlərdə sülhə doğru bir addım atılıb. Reallıqda isə atılan addımın hansı tərəfə atıldığı məlum olmayacaq və bu proses uzun illər davam edəcək”.

Bax, görürsünüz, bu sözlər 1992-ci ilin əvvəllərində deyilmişdir. Biz Moskvadan Bakıya qayıtdıq. Təxminən bir neçə aydan sonra ATƏT-in Minsk qrupu yaradıldı. Və yuxarıda deyilən proqnozlar özünü doğrultdu. Bu, beynəlxalq qurumun səmərəsiz işlədiyini bizim hökumət adamları, politoloqları da qeyd edirlər. Bu təkcə mənim fikrim deyil.

- Eyruz müəllim, Azərbaycanın gələcəyini, onun gənclərini necə görürsünüz?

- Cavanlarımıza inanıram. Onlara arzum budur ki, elmə daha çox meyl etsinlər. Sərbəst düşünüb elmi kəşflərlə dünya alimlərini heyrləndirsinlər. Burada bir misal çəkmək istəyirəm. Bir gün akademik Eynşteyn gecə saat 12-də laboratoriyaya gəlir. Görür ki, tələbəsi işlə məşğuldur. Akademik soruşur: Nə edirsən? Tələbə cavab verir: İşləyirəm.

- Bəs gündüz nə edirdin?

- İşləyirdim.

- Bəs sabah nə edəcəksən?

- İşləyəcəyəm.

Eynşteyn tələbəsinə acıqlanıb deyir: Bəs sən nə vaxt düşünəcəksən? Gözəl misaldır. Düşünmədən hərəkət etmək, nəşə yaratmaq, vətənpərvər olmaq, dövlətçiliyimizi qorumaq, onu inkişaf etdirmək olmaz. Düşüncə tərəqqi deməkdir. Qoy bugünkü gənclərimiz öz ağıllı düşüncələri ilə bizi daim sevindirsinlər.

“Azad Azərbaycan” 03 noyabr 2010

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

“Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyaları” kitabının təqdimatı

Bu günlərdə Sumqayıtda “Xəzər” Səhmdar Cəmiyyətinin inzibati binasında yazıçı-jurnalist Eyruz Məmmədovun “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabının təqdimatı keçirilmişdir. Sayca bu, müəllifin 7-ci kitabıdır.

Şəhər ziyalıların, politoloqların, yazıçı və şairlərin, mətbuat işçilərinin, ictimai təşkilatların nümayəndələrinin və gənclərin iştirak etdiyi bu təqdimat mərasimini Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının rəhbəri, texnika elmləri namizədi, dosent Sahib Fərzəliyev açmışdır. “1988-ci il Sumqayıt hadisələri ilə bağlı əsil həqiqətin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması” layihəsi çərçivəsində çap edilmiş bu kitabın layihə rəhbəri kimi o, əsərin yazılması barədə ətraflı məlumat vermişdir:

Sahib Fərzəliyev demişdir:

- Eyruz Məmmədovun “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyaları” adlı sənədli analitik kitabında 1988-ci il fevral ayının 28-29-da Sumqayıtda, eləcə də Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında baş verən problemlərə, ictimai-siyasi proseslərə toxunulur. Erməni millətçiləri Azərbaycana torpaq iddiası irəli sürərək bir sıra qanlı aksiyalar törətdilər. Sumqayıt, 20 yanvar, Xocalı faciələri və Dağlıq Qarabağın ətraf rayonlarının işğalı buna əyani sübutdur. 18 ildir ki, Azərbaycan sülh siyasəti yeridir. Ermənistanın rəhbərliyi isə ATƏT-in Minsk qrupunun apardığı sülhpərvər siyasətin kölgəsində daldalanaraq əsas mətləbdən uzaqlaşır, ikiüzlü siyasət aparır.

Müəllif tarixi faktlara istinad edərək SSRİ-nin dövründə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin və Siyasi Büronun bir sıra üzvləri, Rusiyanın ayrı-ayrı demokratları ilə apardığı müsahibələrindən belə nəticəyə gəlir ki, Azərbaycan-Ermənistan konfliktini qabaqcadan düşünülmüş və planlaşdırılmış bir aksiyaya idi. Müəllif kitabda Dağlıq Qarabağla bağlı bir sıra qaranlıq mənbələrə aydınlıq gətirməyə çalışmışdır.

Sonra söz Azərbaycan Jurnalistlər Birliyi Sumqayıt şəhər təşkilatının sədri, şairi Rafiq Odaya verilmişdir. O, kitabın müəllifi Eyruz Məmmədovun sözlərinə istinadən qeyd etmişdir ki, Sumqayıt hadisələrinə həmişə Dağlıq Qarabağ kontekstindən yanaşmaq lazımdır. Azərbaycan-Ermənistan müharibəsində Azərbaycan xalqının başına böyük faciələr gəlib. Erməni millətçiləri Dağlıq Qarabağ problemi ilə kifayətlənmirdilər. Onlar Qarabağ və Qarabağ ətrafında yerləşən rayon və kəndlərə hücumlar təşkil edir, dinc əhalini qətlə yetirirdilər.

1992-ci il fevral ayının 25-26-da Xocalıda dəhşətli faciə baş verdi. İnsanlığa yaraşmayan, şüurun, aqlın əksinə gedərək, özlərində qəddarlıq, vəhşilik hissi yaradan ermənilər böyük bir qəsəbəni viranə qoydular. İnsanlarını güllələdilər, dərilərini soydular. Uşaqların, qocaların ürəklərinə xəncər soxdular, qanlarını içdilər. Belə bir zülmü tarix götürərmə?

Təqdimat mərasimində layihənin koordinatoru, hüquqşünas Feyruz Şivəxanov, “Sumqayıt” qəzetinin baş redaktoru Qüdrət Məlikov, Şəhər Ruhi Əsəb xəstəxanasının baş həkimi, tibb elmləri namizədi Mayıl Əliyev, “Azad Azərbaycan” qəzetinin bölgə müxbiri İlhamə Məhəmmədqızı, “Yeganə yol” qəzetinin baş

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

redaktoru Firdovsi Kazımov və başqaları çıxış edərək erməni şovinistlərinin iç üzvlərinin hərtərəfli açılmasında bu kitabın əhəmiyyətindən danışmış və göstərmişlər ki, ermənilər aydın həqiqətləri həmişə ört-basdır etməyə çalışmışlar. Bu işdə onlara həmişə ruslar dayaq olmuşlar. Rus imperiyası həmişə öz müstəmləkəçilik siyasətini davam etdirir. Həmişə Qafqazda öz hegemonluğunu saxlamağa çalışır. Amma tarix öz sözünü deməkdədir. Gec-tez həqiqət üzə çıxacaq, kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu zaman özü göstərəcəkdir. Atalar əbəs yerə deməyiblər ki, həqiqət nazilər, amma heç vaxt üzülməz. Əminik ki, tezliklə soydaşlarımız öz ata-baba torpaqlarına qayıdacaq və orada həyat yenə öz axarına düşəcəkdir.

Geniş şəhərlər və müzakirələr əsasında keçən bu təqdimat mərasiminin sonunda hamı belə bir yekdil rəyə gəldi ki, “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyaları” kitabı ingilis dilinə tərcümə olunub nəfis şəkildə çap edilsin, bir çox ölkələrin səfirliklərinə, diasporlara və digər ictimai təşkilatlara vaxtında çatdırılsın.

Orxan Rafiqoğlu

“Əsrin sədəsi” 20 noyabr 2010

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

**“Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabının təqdimat mərasimi
keçirildi**

1988-ci ilin fevral ayında Sumqayıtda törədilən iğtişaşlar haqqında

əsil həqiqət dünya ictimaiyyətinə çatdırılacaq

Bu günlərdə Potensial Sumqayıt Mütəxəssislər Birliyi Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Qeyri Hökumət təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının dəstəyi ilə icra etdiyi “1988-ci il Sumqayıt hadisələri ilə bağlı əsil həqiqətin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması” layihəsi çərçivəsində çap edilən “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası” kitabının təqdimat mərasimi keçirilib. Bu barədə sumqayıtxeber.com saytına məlumat verən layihənin koordinatoru Feyruz Şivəxanov qeyd etdi ki, mərasimdə 70 nəfərədək yerli dövlət, QHT və media nümayəndəsi iştirak edirdi. Birliyin sədri S.Fərzəliyev tədbiri açaraq kitabın çap edilməsi məqsədi və zərurəti haqqında qısa məlumat verdi. Təqdimat mərasimində iştirak edən şəxslərin səsləndirdiyi fikirləri diqqətinizə çatdırırıq.

Sahib Fərzəliyev

Potensial Sumqayıt

Mütəxəssislər Birliyinin sədri

Bu layihə çərçivəsində biz 1988-ci il Sumqayıt hadisələri ilə bağlı günün tələblərinə bir kitabın hazırlanması və kitabın ingilis, alman və fransız dilinə tərcümə olunaraq dünyanın müxtəlif

yerlərinə çatdırılmasını qarşımıza əsas məqsəd qoymuşduq. Bunun üçün biz uzun illər bu sahədə araşdırmalar aparmış, mövzuya dair bir neçə kitab nəşr etmiş Eyrüz Məmmədova müraciət etdik və xahiş etdik ki, o, indiyədək yazdığı materialları bir daha nəzərdən keçirsin, yenilikləri də əlavə etməklə həmin hadisələr barədə əcnəbi oxucunu maraqlandıra biləcək və daha çox informasiya ötürə biləcək bir kitab hazırlasın. Artıq Eyrüz Məmmədovun müəllifliyi ilə bu kitab hazırlanıb Azərbaycan dilində nəşr olunub. Kitabın ingilis dilinə tərcüməsinə də başlanılıb. Bizim birliyin fəaliyyəti ilə tanış olanlar bilir ki, bizim bir neçə kitab nəşrimiz olub və ictimaiyyətə təqdim olunub. Amma səmimi olaraq qeyd edirəm ki, bu kitab bizim Birliyin tarixində ən önəmli və yadda qalan kitablardan biri olacaqdır. Kitab şəhərimizdə baş vermiş və indiyə qədər mənfi düşmənin bizim əleyhimizə istifadə etdiyi hadisə ilə bağlı çox mətləbləri üzə çıxarır. Fikir versəniz, Sumqayıt hadisələri ilə bağlı ermənilər bir neçə kitab, onlarla internet saytları hazırlayıblar. Bizdə isə Eyrüz Məmmədovun kitablarından başqa və bir də tanınmış vəkil Aslan İsmayılovun bu yaxınlarda çap etdirdiyi “Sumqayıt-SSRİ-nin süqutunun başlanğıcı” kitabından başqa kitab nəşr olunmayıb və xaricdə bu hadisələrlə bağlı zəruri informasiyalar yayılmayıb. Bundan sonra əsas hədəfimiz bu kitabı xarici dillərə dolğun şəkildə tərcümə etdirərək kütləvi tirajla nəşr etmək və dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqdır.

Eyrüz Məmmədov

kitabın müəllifi:

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

“Mən ilk öncə Potensial SMB-yə minnətdarlığımı bildirirəm ki, bu təşəbbüslə çıxış ediblər və bu kitabın yeni versiyada hazırlanması da bilavasitə həmin birliyin adı ilə bağlıdır. Bu kitabın başqa dillərə tərcümə olunaraq daha çox xarici ölkələrdə yayılacağını nəzərə alaraq biz belə qərara gəldik ki, kitab üzərində yenidən daha ciddi işləyək. Sumqayıt hadisələrinin 20 illiyi ilə bağlı rus dilində kitab nəşr etmişdik. Həmin kitabı diasporamız və Moskvada yaşayan sumqayıtlılar vasitəsilə, həmçinin, internet vasitəsilə yaymışdıq. Son zamanlar bu kitabla bağlı xaricdən çoxlu müraciətlər olur, rəylər yazılır. Rəylər müxtəlifdir. Demək olar ki, 90 faiz ondan ibarətdir ki, guya mən yalan yazıram, ermənilərə böhtan atıram və s. Bu kitaba gəlincə, biz çox götür-qoy etdik. Nəzərə aldığımız ki, əgər bu kitab xarici dillərə tərcümə olunub dünyada yayılacaqsa, onda Sumqayıt hadisələrindən başqa 20 Yanvar hadisələrindən, Xocalı faciəsi, məkrli düşmənlərimizin indiyə qədər xalqımızın başına gətirdiyi müsibətlər barədə informasiyaları da kitaba daxil etmək məqsəduyğun olar. Ona görə də, əlavə olaraq arxivdən, kitabxanalardan və bəzi təşkilatlardan əldə etdiyim materialları toplayaraq kitabı xeyli yeni materiallarla zənginləşdirdim. Biz üzərimizə düşən vəzifəni yerinə yetirmişik ki, xarici dilə tərcümə olunduqda bu kitab daha oxunaqlı olsun”.

Rafiq Oday

Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin

Sumqayıt şəhər təşkilatının sədri

“Biz Sumqayıt hadisələri ilə bağlı hansı cığırla getdikcə gördük ki, orda Eyrüz müəllimin izi var. Hansı hadisənin mahiyyətinə vaxtımız vardıq, araşdırmağa çalışdıqca gördük ki, Eyrüz müəllim bizdən öncə bu hadisəni araşdırıb. Onu demək istəyirəm ki, bu gün Sumqayıt hadisələri ilə bağlı real, dolğun mükəmməl məlumatları ortalığa qoyan Eyrüz müəllimdir. Məni illərdən bəri narahat edən bir məsələ var idi ki, Sumqayıt hadisələrini sübut edə bilmirik ki, günahkar Sumqayıt sakinləri deyil. Amma bu

kitabın özəlliği və gözəlliği ondadır ki, zaman-zaman işğal olunmuş torpaqlarımız haqqında, Xocalı soyqırımı haqqında məlumatlar burada öz əksini tapıb. Bu məlumatların geniş şəkildə olması dünya ictimaiyyəti üçün daha anlaşılın tərzdədir. Yəni artıq başa düşülür ki, bu hadisələr tək-cə Sumqayıt hadisələri ilə bitmir, torpaqlarımızın işğal olunması, buna kimi qərbi Azərbaycandan qovulmalar və s. Xalqımıza qarşı böyük bir məkrli plan həyata keçirilməkdədir. Potensial SMB-nin kitabı xarici dillərə tərcümə etdirib dünyada yaymaq təşəbbüsü çox təqdirəlayiq haldır. İnanırıq ki, yaxın müddətdə kitab digər dillərə də tərcümə olunaraq dünya ictimaiyyətinə çatdırılacaq. Bu kitabın həm də, dəyəri ondadır ki, kitabda sənədli materiallardan, tarixi faktlardan çox istifadə olunub”.

Ətrabə Rzayeva

Azərbaycanın bölgə müxbiri

“Bu hadisələr haqqında daha çox danışmağa haqqı olan şəxslərdən biri Eyruz Məmmədovdur. Əgər Eyruz müəllimin bu sahədə araşdırmaları olmasaydı, bu hadisələr bizlərin də yaddaşından silinərdi. Tarix üçün görülən hər bir iş alqışa layiqdir. O tarixi ki, mübahisələr yaradır. Bu hadisələrin bir daha araşdırılması ilə bağlı göstəriş verilib və Respublika Prokurorluğu bu işlə bağlı tədqiqatlara başlayıb. Bu da bu işin əhəmiyyətini daha da önə çəkir, onun dəyərini artırır”.

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

Qüdrət Məlikov

“Sumqayıt” qəzetinin baş redaktoru

“O dövrün Sumqayıt qəzetinin səhifələrini vərəqlədikdə istənilən qədər məlumatlar əldə edə bilərik. Sadəcə olaraq bu məlumatlar ancaq Azərbaycan dilindədir, başqa dillərə tərcümə etdirməyə bizim imkanımız olmayıb.

Eyruz müəllim o vaxtdan bu işə çox yaradıcı şəkildə yanaşmışdır. Onun Sumqayıt hadisələri ilə bağlı bütün yazılarını bəlkə də əzbərdən bilirəm. Bu kitabı da görəndə çox qürur hissi keçirdim. Ən çox xoşuma gələn də kitabın adıdır – “Ermənilərin Sumqayıtda qanlı aksiyası”. Bu ermənilərin aksiyası idi. Bəzən deyirik: Sumqayıt hadisələri. Bu Sumqayıtda törədilən hadisələrdir. Eyruz müəllim də kitaba başlığı çox gözəl seçib. Kitabda xüsusilə iğtişaşlardan öncə ermənilərin əməlləri, hadisələr haqqında faktlar və hadisələrdən sonra Moskvanın rəhbər işçiləri ilə mübahisələr və digər faktlar diqqəti cəlb edir, oxucunu bir daha düşünməyə vadar edir. Mən həm də ona görə qürur hissi keçirirəm ki, biz həmişə özümüz deyib, özümüz eşitmişik, yəni Azərbaycan dilində yazmışıq. Amma bu kitab Potensial SMB-nin təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq bir neçə dilə tərcümə olunacaq və xarici ölkələrdə yayılacaqdır”.

Kazım Rzayev

Sumqayıt Bələdiyyəsinin sədr müavini

“Bizim nəsillər bu hadisələri gözü ilə görüb, ancaq gənc nəsillər bunu kitabdan oxuya bilərlər. Bu kitablar gənc nəsillərə olmalıdır ki, onlar da məlumatlı olsun. Hesab edirəm ki, bu kitabın tirajı daha da çox olmalıdır və yayılmalıdır”.

Elman Quliyev

Sumqayıt şəhər İcra

Hakimiyyətinin referantı

“Bu kitabın çap olunmasında dəstəyi olan Potensial Sumqayıt Mütəxəssislər Birliyinə öz minnətdarlığımı bildirirəm. Eyruz müəllimə də təşəkkürümü bildirirəm ki, birlikdə belə bir kitabı çap eləmişiniz. Təqdim olunan bu kitabın əvvəlki kitablardan fərqi ondan ibarətdir ki, bu kitab tək cəmi Sumqayıt hadisələrindən bəhs eləmir. Bu hadisənin acı nəticəsinin, Xocalı soyqırımını, işğal olunmuş rayonlarımız haqqında məlumatları və s. özündə əks etdirir. Bu kitabın nəşr olunması üçün imkanlı şəxslər də dəstək olmalıdır ki, kitab daha böyük tirajla yayılsın. Qeyri Hökumət Təşkilatları da birgə bu istiqamətdə fəaliyyət göstərməlidirlər”.

Mayıl Tağıyev

Hippokrat Tibb Mərkəzinin direktoru

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

“Mən düşünürəm ki, “Potensial”-ın böyük təcrübəsi var və bu təcrübədən istifadə edərək bir QHT yaratmaq lazımdır. Bu təşkilat bu mövzularla bağlı iş görənləri koordinasiya eləsin və müxtəlif xarici dillərə tərcümə işlərini həyata keçirsin. Həmin təşkilata da hər bir kəs kömək eləməlidir və burda mütəxəssislər cəmləşməlidir. Biz təbliğatımızı mərkəzləşmiş şəkildə həyata keçirsək, daha təsirli olar”.

İsmayıl Kərimov

Gənclər və İdman idarəsinin

Baş məsləhətçisi

“Biz çalışmalıyıq ki, bu kitab nəşr olunduqdan və xarici dillərə tərcümə olunduqdan sonra yayılma yollarını düşünək. Bizim idarənin dəstəyi ilə bu mövzuda nəşrimiz olub və biz müxtəlif gənclər təşkilatları ilə əlaqələr qurur, xaricdə təhsil alan tələbələrin vasitəsi ilə bu kitabları yayırıq. Bu kitab nəşr olunub və biz bunu alqışlayırıq. Ancaq bundan sonrakı fəaliyyətimiz ondan ibarət olmalıdır ki, maksimum xarici ölkə vətəndaşlarına, kitabxanalarına bu kitabı göndərək”.

Firdovsi Cəfərxan

“Yeganə yol” qəzetinin baş redaktoru

“Bu kitab Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırılması baxımından çox önəmlidir. Bu kitabın yayılması ilə bağlı düşünürəm ki, hava limanından hər gün minlərlə xarici vətəndaş gəlib-gedir. Biz bu cür kitabları və çap materiallarını elə orda xarici vətəndaşlara təqdim edə bilərik. Onlar da Azərbaycanın həqiqətləri haqqında məlumat əldə etmiş olurlar”.

Ermənilər Azərbaycanın əleyhinə hər il onlarla kitab çap etdirir, filmlər hazırladıb yayırlar. Azərbaycan diasporası isə vətənimiz haqqında, onun üzləşdiyi problemlərlə bağlı mükəmməl tərcümə olunmuş, məzmunlu, avropalı oxucu üçün maraqlı ola biləcək kitablara, filmlərə həmişə ehtiyac duyur. Biz Avropanın hansı şəhərində Xocalı soyqırımını ilə bağlı aksiyaya keçirib, çıxışlar edirsə, ermənilər dərhal bu hadisələrin Sumqayıt hadisələrinə cavab olduğunu sübut etməyə çalışırlar. Uzun müddət vətəndən uzaqlarda yaşamış və diaspora məsələləri ilə Azərbaycan həqiqətlərinin Avropada yayılmasında yaxından iştirak edən bir şəxs kimi bu kitabın dəyərini daha yaxşı bilirəm və bu kitabın da Sumqayıtda törədilən iğtişaşlar haqqında əsil həqiqətin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması sahəsində mühüm əhəmiyyətə malik olacağını xüsusi qeyd edirəm. Belə hadisələr haqqında məlumatların Avropalı müəlliflərə çatdırılması və onların müəllifliyi ilə bu məzmunlu kitabların çap etdirilib yayılması da çox effektiv olardı. Avropalının müəllifliyi ilə bu mövzularda çap olunan kitablar avropalı oxucu üçün də, siyasətçi üçün də daha inandırıcı mənbə olardı. Bu sahədə məlumatların yayılmasında yeni formalaşan milli burjuaziya, orta təbəqə də çox iş görə bilərdi. Ümid etmək istəyirəm ki, çap edilən kitab qısa müddətdə Avropa dillərinə tərcümə olunaraq Avropadakı diasporamıza da

Sumqayıt şəhər Səməd Vurğun adına
MƏRKƏZİ KİTABXANA

çatdırılacaq. Bu kitabın yayılmasında, Sumqayıt hadisələri haqqında əsil həqiqətlərin Avropa ictimaiyyətinə çatdırılmasında biz də əlimizdən gələni edəcəyik.

Anar Elmanoğlu,

İctimai Maraqlar Naminə Vətəndaş

Təşəbbüsü birliyinin prezidenti

Kitabın məzmunu və əhəmiyyəti haqqında qeyd olunanlara mən də qoşuluram və onu da əlavə edirəm ki, kitabın tirajı da önəmli məsələdir. Azərbaycan dilində bəlkə belə kiçik tirajla çap etməyin ziyanı yoxdur, yəqin ki, bu maliyyə çətinliyi ilə bağlı olub. Amma, xarici dillərdə kitabın çapına mütləq kütləvi tiraja nail olmaq lazımdır. Mən konkret təklif irəli sürərək kitabın bir neçə dilə tərcümə edilməsi və kütləvi tirajda çapı üçün əlavə maliyyə vəsaiti cəlb etmək məqsədi ilə xüsusi hesabın açılması və bu hesabın mətbuatda, internet saytlarında elan edilməsinin səmərəli olacağına inanıram. Şəxsən özüm də, milli maraqlarımıza cavab verən bu aksiyada iştirak edəcək, öz imkanlarıma müvafiq olaraq maddi kömək edəcək və dostlarımı, təşkilatımızın fəalları bu aksiyaya cəlb edəcəyəm.

Yazı çapa hazırlanarkən layihənin koordinatoru Feyruz Şivəxanovla əlaqə saxlayıb kitabın tərcüməsi ilə maraqlandıq. O, qeyd etdi ki, kitabın ingilis dilinə tərcümə işi başa çatmaq üzrədir. Kitabın təqdimatından sonra internet saytlarında bu barədə gedən məlumatlardan sonra maraqlı təkliflər aldım. Bir soydaşımız kitabı təmənnəsiz fransız dilinə tərcümə edəcəyinə söz verib. İsveçdə yaşayan bir soydaşımız tərcümə materialları olarsa, bir neçə dildə bu mövzuda internet saytı

yaradacağını və saytın saxlanma xərclərini öz üzərinə götürəcəyinə söz verib. Türkiyədə yaşayan bir soydaşımız isə qısa müddətdə kitabı osmanlı türkcəsinə çevirəcəyinə söz verib. F.Şivəxanov onu da qeyd etdi ki, bir müddət əvvəl təşkilatın Sumqayıtın imkanlı iş adamlarına müraciət edərək kitabın xarici dillərə tərcümə olunmasına və kütləvi tirajla çapına maddi dəstək göstərmələri xahiş olursa da, müsbət cavab verən olmayıb. Vaxtilə rezin qaloşla Sumqayıta gəlib burada yaşayan, burada vəzifə tutan, biznes qurub uğur qazanan insanların Sumqayıt haqqında bütün dünyada yayılan şər-böhtan kampaniyasına cavab verə biləcək belə bir kitabın dünyada yayılmasına dəstək verməməsi heç bir imkanlı Sumqayıtlıya başucalığı gətirməz.

“Sumqayıt xəbər” Dekabr, 2010